

ZMAGA SVOBODA SLOVENIJA

Petinsedemdeset let od osvoboditve

Po napadu na Jugoslavijo 6. aprila 1941 oziroma po kapitulaciji kraljeve vojske so ozemlje takratne Dravske banovine po že vnaprej pripravljenih načrtih razkosale Nemčija, Italija in Madžarska.

STRAN 3

Ilustracija: Ciril Horjak po skici Omarja Horjaka

AKTUALNO

Osvobodilna fronta slovenskega naroda

Iz OF nastala slovenska partizanska vojska

dr. Martin Premk

Dan upora proti okupatorju, 27. april, je bil nekoč dan Osvobodilne fronte, ustanovljene v noči s 26. aprila na 27. april 1941. Osvobodilna fronta je res vodila upor proti okupatorju med drugo svetovno vojno, vendar je pomenila in še vedno pomeni mnogo več kot zgolj upor proti okupatorju.

Praznovanje »dneva upora proti okupatorju« namesto dneva Osvobodilne fronte so nam vsilili v času »demokratskih sprememb«, še danes pa nekateri počnejo vse, da bi čim bolj zmanjšali pomen Osvobodilne fronte za zgodovino slovenskega naroda. Predvsem bi radi zmanjšali ali izbrisali njeno vlogo pri združitvi in osvoboditvi Slovencev ter nastanku prve slovenske države. Zadnja leta se najbolj pojavljajo očitki o »protiimperialistični fronti«, ki naj bi dokazovali, da je bila Osvobodilna fronta le krinka komunistične partije za revolucijo. Zgodovinska znanost je že doka-

Prihod partizanov 9. maja 1945 v Ljubljano. Foto: Vlado Vavpotič (Hrani muzej novejšje zgodovine Slovenije)

zala, da se je ta organizacija že od vsega začetka imenovala osvobodilna, ime protiimperialistična je bilo izmišljeno pozneje. Sicer pa je imperializem začel prvo svetovno vojno in nam ukradel Primorsko, kot sestavni del fašizma in nacizma je zakrivil tudi drugo svetovno vojno, ki je bila med drugim nadaljevanje prve. Sama označba »protiimperialističen«, čeprav dodana pozneje, torej še zdaleč ne pomeni »zločinske revolucije«.

Osvobodilna fronta slovenskega naroda je bila v najusodnejših zgodovinskih trenutkih kos nalogi, da je narod združila, ga povedla v narodnoosvobodilni boj in pripeljala do državnosti in samostojnosti s pravico do samoodločbe in povezovanja. Hkrati je ljudem prinesla več demokratičnosti, kot so je bili deležni v prejšnjih državah, in več samozavesti, ponosa in poguma,

NADALJEVANJE NA STRANI 2

UVODNIK

Osvobodilna fronta – temelj slovenske državnosti

Marijan Križman
predsednik ZZB NOB Slovenije

Osvobodilna fronta, ustanovljena 27. aprila 1941 v Vidmarjevi hiši v Ljubljani, je in ostaja temelj našega delovanja. Njena vizionarska gesla so že v prvi točki vključevala »pravico slovenskega naroda do samoodločbe, vključno s pravico odcepitve in združitve z drugimi narodi«. Zato lahko s ponosom rečemo, da sta Osvobodilna fronta in partizanski boj temelj slovenske samostojnosti.

Vrhovni plenum OF je sprejel odlok o vključitvi slovenskih čet v narodnoosvobodilne partizanske oddelke Jugoslavije. 1. novembra 1941 je na svojem 4. zasedanju predstavil in sprejel sedem temeljnih točk Osvobodilne fronte.

- Proti okupatorju je treba vršiti neizprosno oboroženo akcijo.
- Ta akcija predstavlja izhodišče za osvoboditev in združitve vseh Slovencev.
- Stoječ na stališču naravne in usodne skupnosti jugoslovanskih narodov Osvobodilna fronta ne priznava razkosanja Jugoslavije in deluje z vsemi silami za slogo in enotnost njenih narodov. Hkrati stremi k povezanosti slovanskih narodov pod vodstvom velike osvobodilno akcijo in aktivizacijo slovenskih množic preoblikuje OF slovenski narodni značaj. Slovenske ljudske množice, ki se borijo za svoje narodne in človeške pravice, ustvarjajo nov lik aktivnega slovanstva.
- Vse skupine, ki sodelujejo v OF, so se obvezale, da bodo lojalne v medsebojnih odnosih.
- Po narodni osvoboditvi prevzame na slovenskem ozemlju oblast Osvobodilna fronta slovenskega naroda kot celota.
- Po narodni osvoboditvi uvede Osvobodilna fronta dosledno ljudsko demokracijo. Vsa vprašanja, ki presega okvir narodne osvoboditve, se bodo reševala na dosleden ljudski demokratičen način.

Pod vplivom atlantske listine je 21. decembra 1941 Vrhovni plenum OF seznamu dodal še dve točki:

- V skladu s slovesnimi izjavami Churchilla, Roosevelta in Stalina bo po svoji narodni osvoboditvi o notranji ureditvi Združene Slovenije in o svojih zunanjih odnosih odločal slovenski narod sam. OF bo to elementarno pravico slovenskega naroda uveljavila in branila z vsemi sredstvi.
- Narodna vojska na slovenskem ozemlju raste iz slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet in Narodne zaščite, kamor se pozivajo vsi zavedni Slovenci.

Zanikanje Osvobodilne fronte in partizanskega boja je tiščanje glave v pesek in poskus revidiranja naše polpretekle zgodovine, ki je kristalno jasna. Partizanska vojska se je bojevala ob boku koalicije zmagovalk v drugi svetovni vojni. Vabilo takratnemu predsedniku ZZB za vrednote NOB Slovenije Janezu Stanovniku, da prisostvuje slovenski državnosti ob 70. obletnici izkrcanja zaveznikov v Normandiji, pove vse.

Smo ponosni dediči vrednot Osvobodilne fronte in partizanskega boja, ki nam je prinesel svobodo, samostojnost in samozavest. Žal zaradi pandemije koronavirusa slovenski ob dnevu Osvobodilne fronte in 75. obletnici osvoboditve ne bo. To pa ni ovira, da se teh zgodovinskih dogodkov ne bi spomnili in jim namenili nekaj misli in besed. Ko bodo okoliščine dopuščale, pa bomo obe obletnici dostojni in ponosno proslavili.

KOLUMNA

dr. Martin Premk

Smrt virusu – svobodo narodu

Naša nova oblast nam je sporočila, da smo v novi vojni, v »vojni z nevidnim«; v novi obliki »biološke vojne« s smrtonosnim koronavirusom. Kot v vsaki drugi vojni je tudi v tej vojni prva žrte v vojne resnica.

Od začetka »vojne stanja« smo žrtve nasprotujočih si podatkov, zavajanj, sprenevedanj in igranja s številkami. Raznih čudnih podatkov in »teorij zarote« o novem virusu je že toliko, da je težko kar koli verjeti. Žal je vmes tudi igranje s številom žrtev novega virusa. Čeprav nam je žal vsakega umrlega, je naštevanje desetih, stotin in tisočih mrtvih brez kakršnih koli preverljivih dokazov lahko zgolj zavajanje ljudi. Oblasti bi nam novi virus na vsak način rade predstavile kot nekakšno napol steklino, napol kugo, čeprav je smrtnost zaradi navadne gripe ali drugih boleznih lahko celo večja od te, ki jo povzroči novi virus. Zanimivo je, da v času epidemije koronavirusa vsaj v sredstvih javnega obveščanja nihče več ne umre od raka, pljučnice ali kapi. Vsa prizadevanja na samo naše, temveč tudi drugih vlad po Evropi in v svetu so očitno usmerjena predvsem v ustvarjanje strahu in negotovosti med prebivalstvom. Če smo res »v vojni«, se je treba spomniti tudi na zadnje čase bolj redko slišano oziroma zamolčano trditve, da je vsaka vojna gospodarska vojna. Temeljni vzroki za vsako vojno predvsem so vedno bili in so predvsem gospodarski. Tudi med to »virusno vojno« v ozadju, daleč stran od prestrašenih ljudi, potekajo gospodarske bitke, kot so »naftna vojna« med Rusijo in Savdsko Arabijo, prevzemi bank in različni poskusi vplivanja na gospodarstva. Različne obveščevalne službe izvajajo raziskave, kakšne bodo gospodarske posledice krize, ki jo je pričakovati že zato, ker je bila približno milijarda in pol ljudi prisiljena v »samoizolacijo«. Pristojne službe raznih držav sproti ugotavljajo, kateri podatki o virusu so verodostojni in kateri ne. Najbolj iskani podatek je, ali je že na obzorju cepivo, pa tudi ali je novi virus nastal naravno ali umetno. Mimogrede, Združene države Amerike so edina država, ki ima med obveščevalnimi službami tudi samostojen Nacionalni center za medicinsko obveščevalno dejavnost (*National Center for Medical Intelligence*). Ta celo ne spada pod ameriško centralno obveščevalno agencijo (CIA), ampak neposredno pod obrambno obveščevalno agen-

Razni začasni ukrepi in omejitve postanejo stalni, nato pa se korak za korakom vpeljujejo novodobne oblike fašizma.

cijo (DIA). Ne glede na to, kako in od kod je prišel virus, se vsekakor pričakujejo nova gospodarska kriza, spremembe na mednarodnih trgih, celo propad nekaterih dejavnosti ter slabitev nekaterih in krepitev drugih gospodarstev. Predvsem se predvidevata vzpon Kitajske in slabitev Evropske unije. Nekatere države se bodo morale ali so se že spet zadolžile ter bodo tako postale še bolj odvisne od tujih dejavnikov. Ni dvoma, da bo svetovna epidemija oziroma »vojna z nevidnim« povzročila velike spremembe v mednarodnih odnosih, ponekod pa tudi v notranjepolitičnih odnosih. Zato se je treba spomniti še ene pozabljene trditve, da je vojna zgolj nadaljevanje politike z drugimi sredstvi. Pojav »vojne z nevidnim« se zato hitro lahko obrne tudi v to, da se vse politično nezaželeno spremeni v sovražno. Kot med marsikatero vojno, predvsem pa med drugo svetovno vojno, se lahko kar koli ali kogar koli razglasi za sovražnika samo zato, ker nasprotuje ukrepom oblasti. S podaljševanjem »vojne stanja« in ustrahovanja ljudi se lahko korak za korakom zmanjšujejo človekove in delavske pravice. Razni začasni ukrepi in omejitve

postanejo stalni, nato pa se korak za korakom vpeljujejo novodobne oblike fašizma. Če smo res v »vojni z nevidnim«, je treba v tej vojni čim prej zmagati, saj se v »nevidnem« skrivata tako »smrtonosni virus« kakor za ljudi še bolj smrtonosni novi fašizem. V teh razmerah je treba samo še bolj spremljati delovanje oblastnikov, saj se moramo virusa fašizma bolj bati kakor koronavirusa. Vse vojne (oziroma epidemije) se nekoč končajo, konec pa vedno prinese družbene spremembe, lahko na bolje, lahko pa tudi na slabše. Medtem ko je večina Slovencev med novo »vojno« znova pokazala vse najboljše, pomoč, solidarnost, odgovornost in tovarštvo, je predvsem »najbolj poštena stranka«, ki je trenutno na oblasti, do zdaj pokazala vse najslabše, od vojnega dobičkarstva do izkoriščanja izrednih razmer za obračun z vsemi nasprotnimi in neposlušnimi. Vsaka vojna je drugačna od prejšnje vojne, a v vsaki vojni iz ljudi pride tisto najboljše in tudi tisto najslabše. Zato moramo v vojni z »nevidnim virusom«, ki je že začel poosebljati vsa najslabša zatiranja, nujno zmagati. Naj konec »vojne« prinese spremembe na bolje, tako kot jih je pred petinsedemdesetimi leti prinesel konec vojne, ki se je bila z nesmrtnim geslom »Smrt fašizmu – svobodo narodu«.

NADALJEVANJE S STRANI 1

kakor so jih imeli kadar koli v svoji zgodovini. Čeprav so bili pobudniki ustanovitve Osvobodilne fronte Komunistična partija, krščanski socialisti, del Sokolov in slovenskih kulturnih delavcev, se danes molči o tem, da je Osvobodilna fronta delovala vsenarodno in vključevala vse, ki so sprejeli njen program oziroma točke. V Osvobodilni fronti je med vojno poleg ustanovnih skupin delovalo še dvanajst večjih drugih skupin: Zveza kmečkih fantov in deklet, Kmečka stranka, Samostojna demokratična stranka, skupina bivših kraljevih ministrov, skupina bivših kraljevih častnikov in dru-

sen osvobodilni boj skupaj z drugimi svobodoljubnimi narodi ponudi upanje in priložnost za osvoboditev in združitev, morda zadnje v zgodovini. Pod vodstvom Osvobodilne fronte je zato začela nastajati slovenska partizanska vojska, ki je bila nato vključena v jugoslovansko

Pod vodstvom Osvobodilne fronte je zato začela nastajati slovenska partizanska vojska, ki je bila nato vključena v jugoslovansko partizansko vojsko.

namesto naroda in so bili brez svoje države. V novo državnost so bili po zaslugi sklepov Osvobodilne fronte vključeni tudi primorski Slovenci, potem ko je ta organizacija razglasila priključitev Primorske združeni in svobodni Sloveniji. Vsa prizadevanja Osvobodilne fronte so bila po težkih bojih in trpljenju končana maja 1945 z osvoboditvijo ter oblikovanjem Ljudske republike Slovenije in prve slovenske vlade. Takrat so bili vsi Slovenci končno po tisočletju združeni v svoji republiki, ki je bila s pravico do samoodločbe z drugimi republikami združena v novi Jugoslaviji. Leta 1991 je leta 1945 nastala država to pravico tudi izkoristila in postalo

Veselje ob koncu vojne. Foto: Franc Cerar (hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije)

ge skupine. Samo v Ljubljani je že prvi dve leti vojne delovalo več kot štiristo odborov in krožkov Osvobodilne fronte, ki so svoje delovanje nato širili na celotno slovensko ozemlje. Nikoli ne bilo zadržkov, da bi Osvobodilna fronta v svoji vrste sprejemala tudi duhovnike, ti so se ji množično pridruževali predvsem na Primorskem, kjer so že pred vojno trpeli pod fašizmom. V svoje vrste ni sprejemala samo tistih, ki so se že pred vojno ali med vojno osramotili ali omadeževali z izdajo lastnega naroda. Večina največjih predvojnih strank je že v času kraljevine delovala proti dobrobiti slovenskega naroda in proti pravicam ljudi. Med vojno so svoje početje nadaljevali z narodnim izdajstvom, zato je razumljivo, da takšnih politikov Osvobodilna fronta ni hotela v svojih vrstah, niti se ji takšni izda-

partizansko vojsko. Organizaciji je iz nič uspelo ustvariti ljudsko vojsko, ki se je vso vojno skupaj s slovenskimi ljudmi in mednarodnimi protifašističnimi zavezniki bojevala za svobodo. V tem boju je partizanska vojska dosegla več, kot bi lahko od nje pričakovali. Celo italijanski okupatorji so ta boj priznali kot »noro junaštvo«, ki pa je dosegalo večje in večje uspehe predvsem zato, ker so ljudje ta boj sprejeli za pravičen boj in ga množično podpirali. Ta boj je ljudem dajal tudi moč, da so v usodnih in najtežjih zgodovinskih trenutkih začeli graditi svojo državo, ki bo končno povezala vse Slovence in jih oblikovala kot narod. V času največjega divjanja fašizma in nacizma se je začela gradnja lastnih vzvodov oblasti, lastnega šolstva in znanosti, lastnega zdravstva in razvijanje kulturnega de-

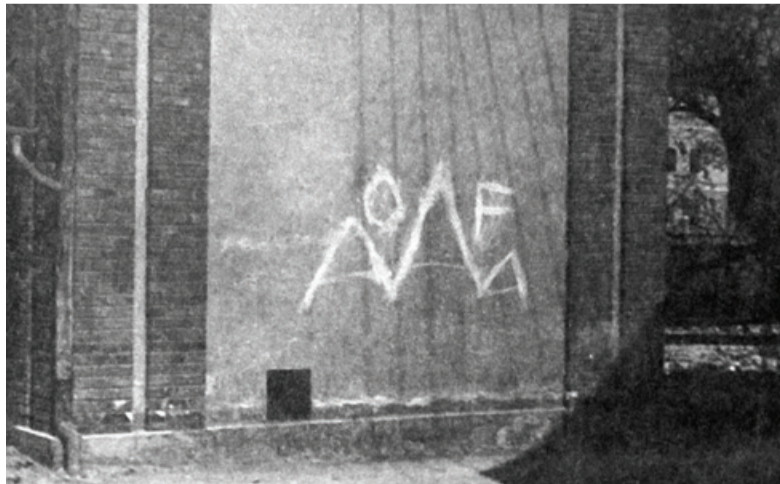
Spletni prenos slovesnosti

Zaradi epidemije korona virusa bo ZRB NOB Slovenije pripravila spletno proslavljanje prelomnih zgodovinskih dogodkov iz NOB. Vabimo vas na Facebook stran Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, kjer bomo pripravili spletno obliko proslavljanja:

dneva upora proti okupatorju, v nedeljo, 26. aprila 2020 ob 20. uri

75. obletnice osvoboditve, v petek, 8. maja 2020, ob 20. uri

Vljudno vabljeni k ogledu!

Simbol OF na zidu transformatorske postaje v Trnovem v Ljubljani, sredi maja 1942. (MNZS)

jalski politiki niso želeli pridružiti, saj so še naprej skrbeli le za svoje koristi. Voditelji Osvobodilne fronte pa so doumeli, da medtem ko je narod razkosan med tri smrtne sovražnike, lahko edinole neizpro-

lovanja. Gradnja nove državnosti je bila vključena v gradnjo nove Jugoslavije, ki je temeljila na enokopravnih narodih v svojih republikah, saj so v kraljevi Jugoslaviji bili pojmovani bolj kot »rodovi«

mednarodno priznana samostojna država. Osvobodilna fronta slovenskega naroda je v najslabših mogočih zgodovinskih okoliščinah naredila največ, kar je bilo mogoče, ter Slovence oblikovala v narod s svojo državo. Z bojem za človeške in narodne pravice je želela preoblikovati tudi slovenski narodni značaj, ta boj pa še zdaleč ni končan. Prav v teh dneh postaja očitno, da so nekateri še vedno tako kulturno zaostali, da se sramujejo svoje zgodovine, namesto da bi bili nanjo ponosni, ter same sebe vidijo kot rojene le za hlapčevstvo in pritlehnost. Zato želijo načrtno izbrisati vse, kar spominja na Osvobodilno fronto. Ker je bila Osvobodilna fronta tista, ki je osvobajala ljudi s tem, da jim je dajala samozavest, ponos in pogum, da so se borili za svojo svobodo, svoje pravice, za pošteno in značajno politiko. Zato se je treba vedno bolj zavedati njene veličine. **Živela OF!**

ZMAGA SVOBODA SLOVENIJA – Dravsko banovino razkosale Nemčija, Italija in Madžarska

Petinsedemdeset let od osvoboditve

dr. Martin Premk

Slovenija je drugo svetovno vojno dočakala kot del Kraljevine Jugoslavije brez Primorske, ki je bila po prvi svetovni vojni dodeljena Italiji. Po napadu na Jugoslavijo 6. aprila 1941 oziroma po kapitulaciji kraljeve vojske so ozemlje takratne Dravske banovine po že vnaprej pripravljenih načrtih razkosale Nemčija, Italija in Madžarska. Vsi trije napadalci so postali brezobzirni gospodarji ter so takoj začeli izkoriščati ljudi, gospodarstvo in naravne vire. Njihov namen je bil uničenje Slovencev kot naroda, zato je okupacijo od vsega začetka spremljalo nasilje, ki se je po začetku odpora stopnjevalo in kmalu pokazalo vso okrutnost fašizma in nacizma. Okupatorji so zasedeno ozemlje ves čas nadzorovali z močnimi vojaškimi in policijskimi silami. Pri tem so si na območju ljubljanske škofije pomagali tudi z domobranstvom, ki je delovalo pooveljih zločinske organizacije SS.

Osvobodilna fronta

Odgovor Slovencev na okupacijo je bil odpor. Odporniško dejav-

nost je vodila Osvobodilna fronta slovenskega naroda, ki je bila ustanovljena 26. aprila 1941. Bila je ideološko oziroma politično pisana organizacija, v katero se je vključilo več kot petnajst skupin, Katoliška cerkev pa razen na Primorskem z njo ni hotela sodelovati. Vodilne skupine v Osvobodilni fronti so bili Komunistična partija Slovenije, krščanski socialisti in pripadniki telovadne organizacije Sokol, dejansko vodilno vlogo so imeli komunisti.

Osvobodilna fronta je prek svojih odborov delovala po celotnem slovenskem ozemlju ter je vzpostavljala vzporedno oblast in državnost. Po zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju oktobra 1943 in nastanku Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta v Črnomlju februarja 1944 je oblast Osvobodilne fronte postala temelj za nastanek republike Slovenije v okviru nove federativne Jugoslavije. Oblikovanje prve slovenske republike je svojo

vrh doseglo z razglasitvijo narodne vlade Slovenije v Ajdovščini 5. maja 1945.

Partizanska vojska

Z ustanovitvijo Osvobodilne fronte, ki je postala množično odporniško in politično gibanje, so bili položeni temelji za razvoj slovenske narodnoosvobodilne vojske. Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je bilo ustanovljeno na dan nemškega napada na Sovjetsko zvezo, 22. junija 1941. Do konca leta 1941 je bilo ustanovljenih več kot trideset partizanskih čet in pet bataljonov. V letu 1942 je partizanska vojska narasla v bataljone, odrede in grupe odredov, ustanovljene so bile prve štiri partizanske brigade. Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije so se močno krepili po kapitulaciji Italije septembra leta 1943. Ustanovljena sta bila 7. in 9. korpus, partizanska vojska je narasla na pet divizij, ustanovljene so bile tudi »prekomorske« brigade v tujini. V slovenskih partizanskih vrstah se je bojevalo več kot 80.000 mož in žena z vsega sveta, za svobodo je padlo več kot 30.000 partizanov in partizank. Slovenski par-

tizani so bili mednarodno priznana zavezniška vojska (leta 1944 priznana tudi od Kraljevine Jugoslavije) pod vrhovnim poveljstvom maršala Josipa Broza - Tita.

Osvoboditev

Ozemlje Slovenije je imelo veliko vlogo tudi med zadnjimi boji v Evropi, ko so se čez tukajšnje območje vse nemške sile iz jugovzhodne Evrope pomikale proti Avstriji in ko so se na slovenskih severnih in zahodnih mejah srečale zavezniške vojske z zahoda in vzhoda. Slovenska partizanska vojska je v sklepnih bojih za osvoboditev delovala skupaj z Jugoslovansko armado. Na Primorskem je slovenski 9. korpus skupaj s 4. armado JA 1. maja 1945 osvobodil Trst in Gorico. V Ljubljano so 9. maja 1945 vkorakale enote slovenskega 7. korpusa skupaj z drugimi enotami Jugoslovanske armade. Na Koroškem so v zadnjih bojih v Evropi sodelovale enote 4. operativne cone, ki so zajele nemško skupino armad »E«. Ko so se končali zadnji večji spopadi, so slovenske partizanske enote skupaj z enotami JA same osvobodile celotno slovensko ozemlje.

RAZMISLEK – Ob 30-letnici večstrankarstva v Sloveniji

Komu pripeti medaljo slave?

Aljaž Verhovnik

Kot mlademu in ponosnemu državljanu, ki osamosvojitve zavedno ni doživel, mi ob izjavah akterjev tistega časa vse bolj postaja jasno, da brez enotne podpore naroda ne bi bilo mogoče doseči samostojne Slovenije. Zato z razočaranjem opazujem razna »samopripenjanja« medalj osamosvojiteljske generacije, ki mečejo slabo luč zlasti na mlade, od katerih se pričakuje, da bomo spoštovali nastanek slovenske države. Prepričan sem, da imamo mladi radi svojo domovino, a želimo poznati vse okoliščine osamosvajanja Slovenije.

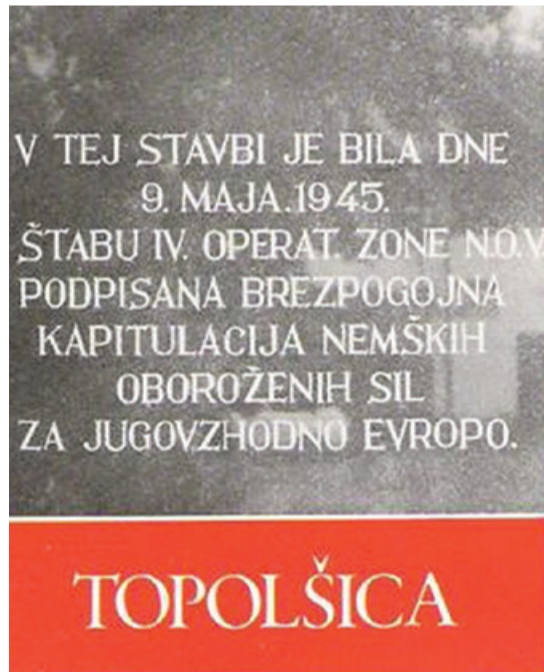
Geneza osamosvojitve sega že daleč pred 25. junij 1991, ko se za nekatere »pomladne« politike začne zgodovinski spomin. 8. aprila 1990 so v Sloveniji potekale prve večstrankarske, demokratične in svobodne volitve po drugi svetovni vojni. Demokratična opozicija Slovenije oziroma koalicija DEMOS je bila dogovor pomladnih strank, sklenjen decembra 1989, o političnem sodelovanju pred volitvami in po njih. V resnici kratica DEMOS na glasovnici ni obstajala, ampak so bile na njej vse pomladne stranke, vsaka s svojim imenom. Zato se pogosto zmotno prikazuje dejstvo, da je na volitvah zmagal DEMOS, ko pa stranke s takšnim imenom na glasovnici sploh ni bilo! Relativna zmagovalka prvih »svobodnih« volitev je bila Zveza komunistov Slovenije – Stranka demokratične prenove (prejela je 17,3 odstotka glasov), šele na tretjem mestu je bila prva stranka iz koalicije DEMOS, Slovenski krščanski demokrati, ki so dosegli 13 odstotkov. Slovenska demokratična zveza predsedniškega kandidata Jožeta Pučnika pa je bila z 9,5 odstotka šele pet!

Prepričljiva zmag Milana Kučana

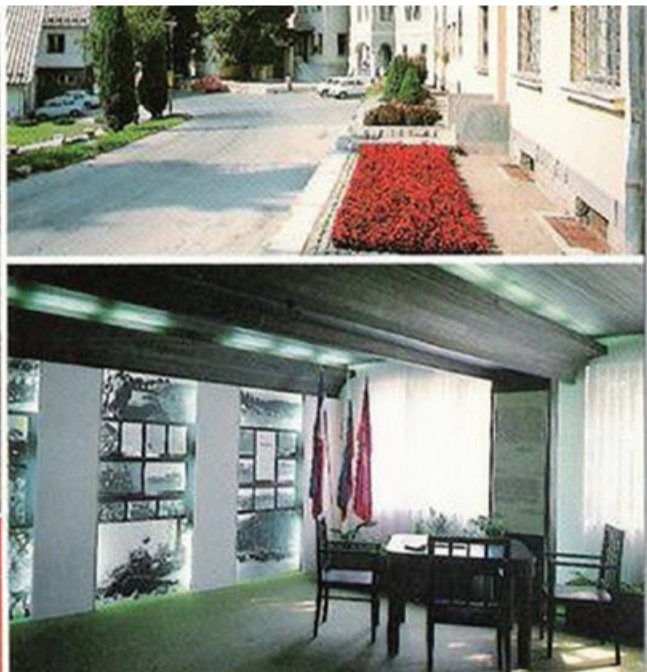
Večinski seštevček vseh strank v DEMOSU je prinesel skromno relativno večino glasov, kar je znašalo 126 od 240 sedežev v takratni slovenski skupščini. Volitve so potekale še v skladu s »socialistično« republiško ustavo. DEMOS je s skupnim seštevkom vseh strank pomladne koalicije dobil večino v zboru občin in družbenopolitičnem zboru, medtem ko v zboru združenega dela ni imel večine. Če k temu dodamo še prepričljivo zmago Milana Kučana za položaj tedanjega predsednika predsedstva Slovenije, je takšno politično stanje DEMOS prisililo k sodelovanju s tako imenovano staro gardo komunistov, kar pa je bila edina možnost za uspešno izpeljano osamosvojitve Slovenije. Pomladne sile so bile politično zelene, pogosto pa precej vročeglave in naglih odločitev, zlasti med vojnim obdobjem osamosvajanja. Stara »partijska« garda je delovala bolj umirjeno in je premišljeno skrbela za pravno dokazljivo pot osamosvajanja, pomembno zlasti za poznejše mednarodno priznanje novonastale države.

DEMOS je na podlagi seštevka izidov strank, ki so sklenile predvolilni dogovor, sestavil koalicijo. V sodelovanju s Stranko demokratične prenove mu je uspelo izpeljati osamosvojitvene procese, ki pa so za uspeh potrebovali enotno narodno podporo. Hitro se je pokazala trhlkost koalicije DEMOS in ta je že konec decembra 1991 razpadla. Za seboj je pustila mnogo odprtih vprašanj lastninjenja slovenske srebrnine in gospodarsko krizo, katere posledica je bila velika brezposelnost.

Volitve aprila 1990 so bile zgodovinski dogodek, do katerega je privedel splet tako pomembnih dejanj »pomladnih« političnih sil kot tudi odločitev v Zvezi komunistov Slo-

Spominska soba podpisa brezpogojne kapitulacije nemških oboroženih sil za jugovzhodno Evropo, 9. maja 1945.

venije. Drži, da je slovenska partija sprva gojila bolj zadržano retoriko pri napovedih o osamosvajanju Slovenije, to pa zato, ker je bila ujeta v sendvič pritiskov, na eni strani slovenske javnosti in nastajajoče »pomladne« opozicije in na drugi zveznih oblasti v Beogradu, ki so še vedno predstavljale mednarodno priznano državo Jugoslavijo. Ob tem ne smemo pozabiti dejstva, da zlasti zahodne države niso podpirale osamosvojitvenih težej Slovenije, zato je bilo potrebnih še veliko prizadevanj diplomacije.

Da so večstrankarske volitve sploh bile, je leta 1989 v SR Sloveniji potekal postopek za sprejem amandmaja k zadnji slovenski socialistični ustavi, ki so okrepili republiško avtonomijo v SFRJ. To je sprožilo hude odzive Beograda in grožnje o vojaškem posredovanju v Sloveniji, ki so bile z veliko diplomatsko spretnostjo slovenskih komunistov

odpravljene. S sprejemom amandmaja septembra leta 1989 je Zveza komunistov Slovenije tudi prostovoljno »sestopila« z oblasti in odprla pot večstrankarskim in demokratičnim volitvam.

Zbrisali pridevnik »socialistična«

Sklep o izvedbi večstrankarskih volitev je republiška skupščina sprejela z volilnim zakonom 27. decembra 1989, s katerim uveljavi kombinacijo med večinskimi in proporcionalnim volilnim sistemom. Družbenopolitični zbor se je volil po proporcionalnem sistemu, medtem ko sta se zbor združenega dela in zbor občin volila po večinskem sistemu. Januarja leta 1990 se je CK ZKS še zadnjič sestel v dvorani republiške skupščine in sprejel odločitev, da bodo v stavbo skupščine vstopali samo še z demokratičnimi volitvami. Marca 1990 je republiška skupščina še v »starem«

sestavu zbrisala pridevnik »socialistična« iz uradnega imena Republike Slovenije.

Delčki mozaika slovenske osamosvojitve so danes pogosto iztrgani iz konteksta in prikazani enostransko, celo manipulativno. Nekateri osamosvojitelji med samopripenjanjem medalj pozabljajo, kako pomembna je bila enotnost Slovencev v času osamosvajanja. Razglasitev neodvisnosti Slovenije je prav gotovo zgodovinski dosežek, na katerega moramo biti ponosni! Zloraba procesov akterjev osamosvojitve pa žal daje črn madež temu pomembnemu mejniku slovenske zgodovine. Ne pozabimo, kako pomembno vlogo je odigrala enotnost naroda! Kako bi sicer politika brez pogumnih miličnikov, teritorialcev, pripadnikov narodne zaščite in celo množico državljanov, ki so zlasti na plebiscitu podprli cilj osamosvojitve, zavarovala razglasitev slovenske neodvisnosti!

KOLUMNA

Jože Poglajen

Vzporedni čas epidemije strahu

V prvi polovici aprila – se pravi tri tedne po potrditvi v državnem zboru – je raziskava javnega mnenja Mediane pokazala, da 73 odstotkov vprašanih pozitivno ocenjuje delo vlade Janeza Janše. Propagandni stroj vodilne stranke v tej vladi zato slavi dosežek, čeprav je še nedavno, ko so bili še v opoziciji, trdil, da Mediana javno mnenje meri po navodilih režima. A to je že druga (žalostna) zgodba.

Preverljivo dejstvo je, da takšne podpore še ni doživela nobena od dosedanjih trinajstih vlad, vendar je treba biti s hvalnicami previden. Podpora Janševi vladi je res izjemna, toda tudi razmere, v katerih deluje, so takšne, kot jih ni doživljala še nobena vlada do zdaj. Nekatere vlade so sicer imele opraviti z nalezljivimi boleznimi, a z veliko manj nevarnimi, kot je pandemija koronavirusa. Bolj ali manj so vlade v takšnih okoliščinah ukrepale in tako nevarnosti okužb zmanjšale,

kolikor se je dalo. Enako velja tudi za zdajšnjo vlado. Navsezadnje ni nobena znanost, kaj je treba storiti, ko se bolezen nevarno širi. Poskrbeti je treba za zaščitno opremo, zdravljenje obolenih in za omejitev stikov med ljudmi, s katerimi se virusna bolezen širi, ter za proračunsko denarno pomoč ljudem, ki so zaradi teh omejitev ostali brez dela, so ukrepi, ki so jih sprejemale vse vlade v Evropi. Janševa je bila izjema le v tem, da je v izredne zdravstvene razmere padla takoj po potrditvi v državnem zboru. Kancler Janša je tako imel na voljo dve možnosti: da pri snovanju ukrepov uporabi znanje in predvsem izkušnje ljudi v ministrstvih in drugih državnih strokovnih ustanovah ali da te odstavi in se nasloni na njemu politično zveste ljudi. Izbral je to drugo možnost, kar je še dodatno povečalo število nasprotujočih si odločitev, zmedo in tudi sumničenja, da bo krizo izabil za politične načrte ostati čim dlje na oblasti.

Sredi aprila so podatki nakazovali, da se epidemija umirja oziroma vrača v obvladljive vode. Nedvomno je to tudi zasluga Janševe vlade, saj druge nimamo. Če potegnemo črto, čeprav ni nikjer rečeno, da se val epidemije ne bo ponovil, vladni ukrepi za seboj puščajo nekaj tisoč okuženih z virusom in posledično dokaj majhno število umrlih. Kar je nedvomno uspeh, tudi v primerjavi z drugimi evropskimi državami. Toda dediščina ukrepov Janševe vlade je tudi armada

na smrt prestrašenih ljudi. Strah pred okužbo je do neke mere ob epidemijah sicer običajen pojav. Ni pa normalno, da ta izvorni strah ljudi vladni govorniki še podžigajo. Ne samo z nekaterimi pretiranimi ukrepi, kot je policijsko zapiranje meja 212 občin, ampak predvsem z zamolčanimi ali povsem zmedenimi in tudi zavajajočimi informacijami o poteku epidemije. Strah se je zadnje tedne po Sloveniji širil veliko bolj množično kakor epidemija sama, predvsem zaradi katastrofalno slabe strategije in še bolj prakse kriznega komuniciranja vladnih ljudi na čelu s kanclerjem Janšo. Pa tudi nekaterih njegovih izbranih kadrov iz zdravstva, ki so Sloveniji napovedovali apokalipso sto tisoč okuženih in na tisoče mrtvih. Tudi vladni govorec Kacin, ki so ga po tridesetih letih privlekli iz naftalina, je ljudi bolj strašil v slogu »uživajte, dokler še lahko«, namesto da bi jim vlival (za) upanje. Ta epidemija strahu pa je v marsičem zavrla kritične reflekse v javnosti. In s prestra-

šenimi ljudmi ni težko manipulirati. Tudi temu gre pripisati visoke ocene uspešnosti Janševe vlade. A ni vse zlato, kar se sveti. Omenjena raziskava razkriva, da se podpora ljudi posameznim strankam ni spremenila. Če bi bile volitve zdaj, bi SDS volilo nekaj manj volivcev kot pred meseci. Enako velja za Toninovo NSi, nekdanja megastranka SMC pa se je znašla čisto na dnu lestvice popularnosti strank, tudi zato, ker za nekaj ministrskih in poslanskih službic za določen, bolj krajši kot daljši čas dopušča, da janšisti delajo, kar hočejo, čeprav bi bila SDS brez stranke modernega centra še naprej opozicijska stranka. Njihov oportunizem je očitno močnejši od tega, da bi Janši zagrozili z izstopom in s tem padcem vlade. Kajti resna grožnja je edino, kar prvak SDS razume. Če torej seštejemo Medianine odstotke, stranke vladne koalicije podpira le 27 odstotkov potencialnih volivcev, opozicijske stranke pa 35 odstotkov. Podpora je za vladno koalicijo, ki jo po umiritvi epidemije čaka skrajno težavno reševanje globoke gospodarske in z njo povezane socialne krize, očitno neugodna. In zato je tudi precej mračna napoved pred volitvami, ki bodo verjetno prej kot čez dve leti. Slednje je sicer manj odvisno od Janše in od tega, kako se bodo obnašali ministri in poslanci SMC, več pa od tega, kako bo opoziciji uspevalo strniti vrste. Trenutna podpora vladi je torej precej varljiva.

Njihov oportunizem je očitno močnejši od tega, da bi Janši zagrozili z izstopom in s tem padcem vlade. Kajti resna grožnja je edino, kar prvak SDS razume.

RAZMIŠLJANJE – Življenjske zgodbe

Zakaj je treba poslušati?

Lina Potočki Vozny

Rodila sem se leta 1992. Vojne in pomanjkanja nisem nikoli doživela. Sem pripadnica mlajše generacije, ta lahko le poslušati in poskuša razumeti ljudi, ki so doživeli vojne grozote in okupacijo.

Nikoli ne smemo pozabiti požrtvovalnosti, odločnosti in poguma, ki so bili potrebni, da smo obstali kot svobodni narod z lastno identiteto, kulturo in jezikom. Moj pogled na narodnoosvobodilni boj je tako vezan na pripovedi in življenjske zgodbe sorodnikov, znancev in starejših, ki so vojno doživeli, se uprli in preživeli. Imela sem to čast, da sem podrobno poslušala pripovedi Janeza Stanovnika, ki se je v razburkanih trenutkih brez omahovanja vedno postavil za svobodo slovenskega naroda, pravice, solidarnost, enakost in spoštovanje človekovega dostojanstva.

Spomnim se, kako mi je dedek pri ustvarjanju prireditve ob 65. obletnici osvoboditve Ljubljane z žarom v očeh pripovedoval zgodbo, ko je še ne pet let star deček z leseno paličico, na kateri je plapolala slovenska zastava, mahal in z navdušenjem pričakal prihod partizanov v mesto. Ta dan je Ljubljano zajelo nepopisno veselje. Sreča in veličastni dogodek sta dedka močno zaznamovala. Njegovo osebnost so izoblikovale temeljne vrednote, kot so svoboda, zvestoba, pogum in tovarištvo. Življenjska zgodba moje-ga dedka Jožeta je znana številnim, jaz pa sem imela to srečo, da sem odraščala ob poslušanju njegovih zgodb. Takrat številnih pripovedovanj in dogodkov nisem popolnoma razumela, nekaterih verjetno tudi nikoli ne bom. Vem pa, da si vsak posameznik zasluži živeti člo-

veka vredno življenje, kajti za zlo in grozote ni opravičila. Jože Vozny vojne ni doživel kot borec. Nacisti so mu ubili očeta in zanj, vojno siroto, je skrbel babica, s katero sta bila večkrat lačna kakor sita. Odraščanje majhnega dečka ob babici je bilo težko, pa vendar polno medsebojne ljubezni. Še pred polnoletnostjo, ko je ostal čisto sam, pa so ga vrednote, kot so tovarištvo, poštenje in svoboda, oblikovale v humanega človeka. Ko sem odrašč-

Janez Stanovnik in Lina Potočki Vozny

čala jaz, me je vedno opominjal, da se tudi v mirnih, dobrih časih sreča, veselje in zadovoljstvo skrivajo v majhnih in preprostih stvarih. Da se je zanje treba potruditi, se bojevati in vztrajati. V življenju se moraš postaviti na lastne noge in mistiti s svojo glavo

Moj ded je bil dramaturg, režiser, kulturnik in v slovensko zgodovino se je zapisal kot prvi, ki se je profesionalno ukvarjal s sinhronizacijo risanih filmov v slovenski jezik. V svoji bogati delovni karieri je režiral in pripravil mnogo mladinskih oddaj in programov. Sodeloval je pri različnih filmskih, televizijskih, gledaliških projektih, kot mentor pa je pomagal tudi številnim mladim ustvarjalcem. Pisal

je scenarije in režiral različne proslave, ki ohranjajo spomin na vrednote narodnoosvobodilnega boja. Njegovo življenjsko poslanstvo je temeljilo na povezovanju generacij in ljudi, ki delujejo v slovenski kulturi. Večkrat mi je ponovil: »Bil se je kulturni boj! Boj za slovensko identiteto, boj za slovenski jezik in slovensko besedo! Kot kulturnik je svoj boj in ljubezen izkazoval prav s predanim delovanjem. Ljubezen do slovenske kulture je vse življenje delil tudi z mano.

Predstavljal mi je dela velikih slovenskih umetnikov, govoril o Cankarju, bral pesmi Prešerna in pozneje Kosovela; kako mlad je padel Karel Destovnik -Kajuh in kako lep je pomladni češnjev cvet in kaj pomeni rdeči nagelj v gumbnici.

Spomnim se prireditve, ko sva z dedkom prvič skupaj stala na velikem odru Cankarjevega doma. Stara sem bila šest let in moja edina naloga je bila v mikrofonsko glasno vzkliniti: »Naj živi 8. marec, praznik vseh žensk!« Ko sem stopila pred mikrofonsko, so me luči zaslepile, vse oči v dvorani so bile uprte vame. Roke so se mi potile, noge me skoraj niso več držale, v mikrofonsko sem s tresočim glaskom zašepetala: »Živel 8. marec!« Hitro sem stekla z odra in prestrašena čakala dedkovo grajo. Pa je ni bilo. Samo smehljaj se je in me opogumil. Spodbujal me je in mi govoril: »Linčka, pripoveduj stvari, v katere verjameš, govori iz srca, kajti samo tako bo tvoje sporočilo slišano.« Danes njegove nauke razumem in vanje tudi verjamem. S kulturnim delovanjem želim ohranjati spomin in nadaljevati poslanstvo velikih ljudi: verjeti, živeti in nikoli pozabiti idej narodnoosvobodilnega boja, ki so s človečnostjo, poštenjem in etičnostjo vedno sodobne in nikoli izbornjene za večno.

PANDEMIJA

Korona virus in demokracija

Negotovost in strah pred neznanim prizadeneta vsakogar. Življenje, ki se je močno spremenilo, doživlja vsak po svoje. Zaprti smo v svoje večinoma majhno in omejeno bivalno okolje, nevarni ločitve od siceršnje družbe in s stalno bližino ozkega kroga oseb, a iz dneva v dan brez pravega izhoda, sprostitve in sprememb.

Večinoma slabe novice

V medijih pa večinoma slabe novice. Na srečo tu in tam lahko preberemo tudi nasvete, kako le živeti s temi omejitvami, kako naj se zavemo, da gre za prehodno stanje in je prihodnost predvsem v naših rokah. Sem in tja se med sporočili pojavi tudi kaj zabavnega in sproščujočega.

V življenju sem imela veliko srečo živeti v krogu dobrih in poštenih ljudi, ki so me naučili tudi v hudem poiskati kaj dobrega in – če že ni mogoče vplivati na dogajanje – vsaj z optimizmom gledati naprej. Tako je tudi zdaj mogoče najti kaj dobrega, zlasti pa si nekatere splošno koristne stvari in ravnanje zapomniti za pozneje. Pravilno in pogostno umivanje rok, zračenje prostorov ter spoštovanje drugih napotkov so že takšne stvari. Nadvse pomembno je redno, razmeram prilagojeno gibanje. Dovolj tekočine in kakovostna, a trenutnim potrebam

prilagojena prehrana prav tako. Delo na vrtu – če smo srečni, da ga imamo – in druge dejavnosti sproščajo, spustijo 'možgane na pašo' in nam obrnejo pogled naprej. Stiki – čeprav le po telefonu – dobro denejo in pomagajo vsakemu, ki je sam ali v še hujši stiski, kot smo mi. Ker je druženje prepovedano, bo vesel pogovora po telefonu, pisnega ali e-sporočila, pa tudi samo tega, da smo se ga spomnili.

Naša velika zahvala velja zlasti zdravnikom, sestram in vsem drugim, ki se s srčnostjo, požrtvovalnim delom in osebnim odpovedovanjem, predvsem pa s svojim znanjem posvečajo zbolelim. Veliko večino tega bremena učinkovito nosi javni zdravstveni sistem in prepričana sem, da bi nam brez njega šlo veliko težje. Glede domov za starejše pa moramo vedeti, da vanj v ogromni večini pride človek šele, ko ni več sposoben sam skrbeti zase, ga pestijo številne bolezni in težave, zaradi katerih potrebuje stalno pomoč drugih in je ne more dobiti doma. Delež takšnih starih pa je veliko večji kot v času, ko so domove gradili in načrtovali njihovo ureditev. To so zdaj res socialno-zdravstveni zavodi, ki nedvomno zahtevajo tudi prenovljeno normativno in finančno ureditev.

Poslušamo v glavnem politike

So pa še druga vprašanja, ki se človeku porajajo ob sedanjem dogajanju. Namesto zdravstvene stroke v glavnem poslušamo politike. Bržkone je res, da bi z volitvami po razpadu prejšnje vlade (ki pa ga gotovo ni zakrivil le tedanji predsednik) izgubili nekaj časa za ukrepanje v zvezi z epidemijo. A že imenovanje vladnega »glasnika«, ki se je nedvomno izkazal v nekem drugem času, nam je simbolno nakazalo, kam nas predsednik vlade pravzaprav pelje. Vprašljivi poskusi sprememb, ki merijo na vojne razmere, izključevanje novinarjev, napadi na vsakogar, ki si drzne opozoriti na kaj ali povedati svoje drugačno mnenje, ki ni ravno v skladu s stališči vodilnih v kriznem štabu – kakšna demokracija je to? In vendar jo ima sedanja vodilna stranka celo v svojem imenu. A to samo mimogrede.

Razmere, v katerih smo se znašli, so resne, zahtevne tudi za strokovnjake, predvsem pa zahtevajo od vsakogar med nami odgovorno ravnanje in prilagoditev, da bodo čim prej minile. Nikakor pa to niso vojne razmere, ki bi zahtevale vojaško ali vojno retoriko in ukrepe.

Meta Mencej

IZ SLOVENSKE ANTROPOLOGIJE UPORNIŠTVA - Legenda Daki (1915–1985)

Svobode ni mogoče ubiti

dr. Cvetka Hedžet Tóth

Mirno in spoštljivo stojim pred spomenikom narodnih herojev v središču Ljubljane in gledam sarkofag, na katerem so zapisana imena narodnih herojev. Ljudje, ki hodijo mimo, me malo čudno gledajo in verjetno me varnostniki v parlamentu opazujejo na televizijskih zaslonih. Pa naj! Ti varnostniki so tudi jamstvo, da si »neki nekdo« ne upa oskruniti tega spomenika, kot se zadnje desetletje pogosto dogaja marsikod po Sloveniji. Nobeno ime me ne nagovarja tako zelo kot Dakijevo. Ta je bil julija 1943 imenovan za komandanta Prve slovenske udarne brigade Toneta Tomšiča. Onemim, ker začutim neko neverjetno spodbudo, da prislunem sporočilu o junaštvu, ki je trajno in ki je prešlo v izročilo. Tako moram začeti pogovor – in glej!

Listam po reviji *Mladina* iz časov mojega študija in pisatelj in prevajalec Mate Dolenc (roj. 1945) je že takrat, leta 1971, v prispevku z naslovom *Bojnikov počitek: Stanko Semič – Daki, narodni heroj* ugotavljal, da mladina ne pozna NOB. V šoli so dolga leta gnjavili vse do konca s fevdalizmom, v zadnjo zgodovinsko uro pa stlačili nekaj o vojni pri nas – in šole je bilo konec. Vendarle pa je ime Daki prišlo do ponosnega in upornega mladega pisatelja, ki si še danes, ko je star že krepko čez sedemdeset let, upa v časopisu *Dnevnik* naravnost izraziti, da so politiki z leve in desne »novi domobranci, ki so stopili na stran tujcev in delujejo proti nam, prebivalcem Slovenije. Državljeni pa tako nismo več, ker države nimamo.« Ko je leta 2015 prejel za delo *Mali princ z otoka* nagrado desetnica za najboljše otroško in mladinsko delo, je na podelitev prišel v majici z motivom peterokrake zvezde in med smehom priznal, da je to namenska provokacija. »Seveda, zvezda je bila simbol svobode, še preden so si jo prisvojili Američani, Rusi in komunisti,« je odgovoril, srp in kladivo pa sta simbol komunistične revolucije.

Leta 1971 šel k Dakiju na obisk v bolnišnico, kjer se je ta zdravil po lažji prometni nesreči, in ob tej priložnosti ga je vprašal, zakaj se je odločil za odhod v partizane. Daki mu je samozavestno odgovoril: »V partizane pravzaprav nisem šel, ampak sem bil že vseskozi med njimi, že pred pričetkom naše narodne vstaje.« Revolucija v Španiji in tamkajšnji boji, zapor v Franciji, prihod v domovino, odhod v partizane, revolucija, vojaška akademija v Sovjetski zvezi, vrnitev v svobodo in življenje po vojni, ki je vzela toliko življenj. Teh, ki so bili njegovi soborci, ni pozabil. V uniformi ni več zdržal, prijel je za pero in opisal trnovo partizansko pot, na kateri so padli mnogi, po njegovem najboljši.

Edvard Kocbek v svoji *Tovarišiji* 27. julija 1942 opisuje proslavo v čast Dakiju, »čigar junaštvo je prišlo že v pregovor.« Dakijevi borci so na svojega komandanta zelo ponosni, trudijo se biti v njegovi bližini, do njega imajo posebno razmerje, »v njem vidijo srečo, ki je dobro biti blizu nje, da se te krogla ne prime. Zato se okrog njega že ustvarjajo prvine osebnega mita.« Njegov preprosti obraz je učinkoval skrivnostno »in vendar so njegove gube tako pomnjljive«. Daki sam v svojih spominih opisuje proslavo svoje prve udarne briga-

de in bilo je slovesno. Tudi pesnik Matej Bor je bil na tej partizanski svečanosti skupaj s člani glavnega poveljstva vodstva narodnoosvobodilnega gibanja. Skupaj so recitali in peli Borove partizanske pesmi in Bor je Dakiju daroval zbirko pesmi, ki »mi je še danes najdražji spomin«, beremo v Dakijevi knjigi *Najboljši so padli*.

Daki je moral spregovoriti svojim predanim borcem, in glej, kakor ni poznal strahu v nobenem boju, pred nobenim sovražnikom, je zdaj tu drhtel kot govornik. Pa je le šlo in veselje se je nadaljevalo s plesom in petjem pozno v noč, na koncu so zapeli *Nabrusimo kose* in podobno kot naš legendarni Franc Sever – Franta tudi Daki opisuje čudežni povezovalni učinek petja, ki je bodrilo, ohranjalo junaštvo in krepilo pripravljenost jurišati tudi na nebo. Tega glasbeniki ne znajo pojasniti, ugotavljata oba, Franta in Daki.

Stane Semič – Daki (1915–1985) je dobil partizansko ime v Španiji. Nekaj časa je bil bolničar med repu-

ga in od takrat naprej ni nikdar več tajil, da je Daki. Tako je 6. decembra 1941 stopil v partizansko hosto. Kot komandant tomšičevcev je jurišal na vlak, ki je peljal v Italijo, zajel je italijanskega oficirja, ki ga je zasliševal in mučil na Bleiweisovi ulici v Ljubljani, in obračunal z njim.

V knjigi *Za svetlimi obzorji* je Daki kot komandant Tomšičeve brigade opisan kot molčeč človek, sila kratkih besed in »z dolgo, vihravo, kar s prsti na roki počesano frizuro, ki se je nanjo titovka neločljivo prilepila, celo tako tesno na čelo in desno uho, da je tudi vihar ne bi odtrgal«. Ponoči je vstajal in hodil k stražam, da jih je bodril in predvsem, da ja ni nihče zaspal. Njegova Tomšičeva je bila, kot pravi Daki v svojem delu *Najboljši so padli*, »prava, udarna, proletarska Tomšičeva brigada«. Govorica teh ljudi je bila svojevrstna, sol jezika – kletvice so bile njihovo pogosto izražanje in bilo je pristno, kajti uprli so se strahovitemu izzivu usode: ravnati hrabro in udarno, toda tudi premišljeno.

miren, ampak ne bi ga smeli poslati na Štajersko, bil je namreč izredno »rahločuten, preveč je premišljeval« in celo sredi streljanja je pisal pesmi.

Dolencu je Daki priznal, kako je samostan Pleterje s kartuzijanci, ki so francoski red, pomagal partizanom, kljub nasprotovanju takratne slovenske cerkve. Razlog je bil po Dakiju v tem, ker so v Franciji že pred vojno spoznali resnico o tem, kaj je fašizem. Ker škofje pri nas niso imeli nobene oblasti nad kartuzijanci, so Pleterje postale nekakšna oaza za partizanstvo na Dolenjskem in tako sta ekonomija in sanitetna služba

Od Španije naprej so ga imenovali Daki, saj beseda iz angleščine »Dok« pomeni nedoštudirani medicinec.

šli skozi samostan, v katerem se je zdravil tudi težko ranjeni Daki.

Bil je nepremagljivi diverzant, ki je po potrebi in lastni presoji večjo brigado razdelil na manjše udarne enote in boj je bil uspešen, še bolj pa umik, če je bila na drugi strani očitna premoč. V Španiji se je naučil, kaj pomeni bojevati se samostojno, predvsem pa, kdaj in kje. V štabu, kjer so imeli pogovore in so načrtovali napade, o lastnih načrtih ni pripovedoval, tiho je bil in je zato strahovito težil izdajalce. Imel je svoj način bojevanja, bil je veliki mojster v tem in vedno je ukrepal s svojim volčjim instinktom in pri tem zmagoval. Za soborce, svoje tomšičevce, je postal junak »s svojo legendarno drznostjo in s svojim načinom bojevanja«, z nobenim pisnim poročilom ni obveščal štabne administracije, načrte je »nosil v svoji glavi, rojevali so se mu sproti, kakršna je že pač bila situacija«. Ta nepremagljiva legenda je bila strah in trepet Lahov, tudi Nemcem je pozneje »dal kropa piti«, zapomnili si ga bodo.

Daki je temeljito počistil kraje, skozi katere je hodil. Gorje izdajalcem in odpadnikom, iz vsake mišje luknje jih je izbežal! Boril se je in udaril po vaseh, v dolini, v gore se je umaknil samo, ko je bilo nujno zaradi trenutne premoči nasprotnika. Maščeval se je tem, ki so njegovi domovini povzročili zlo, počeli hudodelstvo, Lahom in belim najprej. Kaj je utelešala ta živa legenda? Predvsem tole: »Domovina in ti slovenski ljudje, kmetje in proletarci, oboje je živelo v njegovem srcu neskaljeno, preprosto in veličastno, prabitno, kot da vse življenje nosi v svojem srcu grudo domače prsti, ki ga razjeda in ki ji je treba ustvariti čisto, svobodno življenje. Ni mislil na politiko, na diplomacijo. To mu je bilo tuje, ni mislil iz ideologije, zaradi nekkih idej. Mislil je samo na proletarijat, ki mu je treba ustvariti ugodnih razmer za življenje. Prvi, temeljni pogoj za takšno življenje pa je njegova popolna prostost. Sovražnik je bil zanj čisto navadni ropar, izdajalec le toliko grši, ker je služil roparju. Postal je prabitni maščevalec zla.« Vsekakor pa je zanj bilo največje zlo odredi se prostosti. Ti, ki so se borili skupaj z njim, »neustrašni jurišaci«, niso poznali sramotnega bega pred sovražnikom, samo premišljen

umik, umik zato, da naslednjič udari toliko bolj silovito, neustrašno in učinkovito.

Poosebljena hrabrost partizanskih komandantov je izstopala tudi pri Mirku Bračiču (1915–1943), ki je bil drzen, premeten in prekaljen v mnogih uspešnih bojih. Ker je prišel z vojne akademije, torej izšolan, je bila to teoretična prednost, toda vse to konkretno ni nič zaleglo. Tam je bilo treba na povelje – tako v redni vojski – stati ravno kot črta, tu pa so se znali boriti kot volkovi, ki organizirano po pravilu vsi za enega – eden za vse v hipu planejo, napadejo in se takoj tudi umaknejo. Udariti nepričakovano in gledati, kako so jo na drugi strani »cvrnali«. Ponosen je bil na svoje poveljnike in na svoje borce, oni pa nanj še bolj, oboji so čutili, da so si enakovredni, in to povsem. Tega nikdar ni in ne bo v nobeni redni, mirnodobski, naborniški vojski. Ta vojska se je prekalila, ojeklenela je in jo je kot takšno izpolnjevala »silna, nepojmljiva zavest in slast prostosti, slast zmagoslavja«. Ob utrjenih večerih je odmevala ponosna partizanska pesem in »ta odmev ne bo utihnil nikdar več: »prostosti ni mogoče ubiti«, in to so si zapisali na svoje prapore.

Junaštvo ali biti heroj ni naziv v kakšnem sodobnem pomenu. Je življenje sredi boja za preživetje naroda in vsak posameznik je pomemben. Daki je v pogovoru z Dolencem izrecno poudaril: »Zame je bil heroj vsak, ki se je boril z nami, tudi mulovodec.« Ko je brigada šla čez Snežnik, so imeli pomisleke, če bo mula zmogla naporno in težko prehodno pot čez skale in po drčah, in mulovodec je Dakiju odločno povedal, da »tam, kjer grem lahko jaz, gre tudi mula«, in šla je, prišli so na cilj, »čez vse strmine, prelaze in skale«. To je bilo herojsko dejanje, ki sta ga storiла mulovodec in njegova mula, tudi pozneje še s tem, ko so jo zaradi lakote pojedli.

Vedno dolgo stojim pred sarkofagom pri parlamentu. Nazadnje so kar dvakrat mimo mene prišli varnostniki, nihče me ni nič vprašal. Moje oči so jim povedale vse. Junači, ki so sledili klicu domovine, so se izkazali pred zgodovino, ki je morala že v času njihovega življenja svoje odplačati narodu upornikov in junakov. Kdaj je človek junak? Kdaj postane upornik? Predvsem takrat, ko se spopade z usodo in jo želi pokončati. Pri tem gre celo za vprašanje človekovega preživetja v povsem konkretnih, bivanjskih razsežnostih, kajti uporništvo je bilo najbolj močno takrat, ko je bila ljudem kratena pravica do obstoja – in življenja. Zato je uporništvo nekaj povsem prvobitnega, povezano z naravo in njenimi silami in človeškimi hotenji, da bi presegli omejenost, krutost in brezupnost vseh danosti.

Na predlog glavnega štaba NOB je Daki kot prvi Slovenec že 22. septembra 1943 prejel naziv narodnega heroja. Samo majhna pripomba: v stari Grčiji so heroji ljudje, ki so celo bogove izzvali na soočenje, na boj in so se z njimi tudi bojevali. Moč takšnega soočanja je moja prevratniška generacija 68 imenovala juriš na nebo. Bila sem med temi, ki smo to na pomlad leta 1968 navdušeno počeli, saj nam je šlo za pravičnost in poštenost. Zdaj, ko starost sprašuje mladost, kod si hodila, čutimo, da je vse v našem življenju pregreto s tem jurišem.

blikanci. Ker nihče ni hotel opravljati težkih in krvavih bolničarskih del, so izbrali njega, saj je bil najmlajši. Med boji je moral tekati sem ter tja po bojišču, bil je izpostavljen najhujšim nevarnostim, hkrati pa je to bila zanj najboljša šola, kako se soočati s strahom – in tega se je naučil odlično. Od Španije naprej so ga imenovali Daki, saj beseda iz angleščine »Dok« pomeni nedoštudirani medicinec. Njegova pot iz Španije nazaj v domovino je bila zelo pestra in iz ene vojne vihre je prišel v novo, kajti okupacija Jugoslavije je bila »dobrodročica« njemu, ki je že prišel kot legendarni, nepremagljivi Daki. Žal je samo nekaj ur prepozno izvedel za usmrnitev Ljuba Šerčerja (22. decembra 1941) v Tomišlju – če bi izvedel prej, bi rešil vseh osem partizanov, je zapisal v svojih spominih *Najboljši so padli*. Zaradi izdaje je bil Daki sam v zaporu in je kljub mučenju tajil, da je Daki. Izpustili so

Takrat, ko je prihajalo do različnih mnenj, celo navzkrižnih in nasprotujočih se, je bilo treba odločiti ostro. Daki je v pogovoru z Dolencem omenil spor s politkomisarjem Dušanom Pirjercem – Ahacem, ki je dal razorožiti njega in Ljuba Šerčerja, ker nista hotela napasti neke postojanke. V njej je bilo ogromno orožja in razstreliva, tako da bi pri napadu lahko vsa vas trpela. Nesporez razum so kmalu razčistili.

Tudi človeška plat je bila pomembna, tovarišstvo, prijateljstvo – in Daki je Dolencu s ponosom omenil, da se je pogosto pogovarjal in dogovarjal s Stanetom Rozmanom, ki Dakiju ni dovolil oditi s XIV. divizijo na Štajersko. Poslal pa je Kajuha, in Daki je Dolencu grenko in z bolečino povedal: »Padel je Kajuh, jaz pa sem šel v partijsko šolo. To sem jim zelo zametil, našemu vodstvu, da so poslali Kajuha tja.« Daki je občudoval Kajuha, ki je bil zelo odločen in hkrati

PRAZNOVANJE - 75. obletnica zmage in osvoboditve

Svobodno po Cankarju

dr. Matjaž Kmecl

Kakšna naj bo naša misel ob 75. obletnici zmage in osvoboditve? Kaj velja imeti v glavi (in v srcu), vsekakor pa tudi v spominu? Predvsem to, da je takratna generacija naših ljudi pokazala nepojmljivo odgovornost za obstoj slovenstva. Nikoli ne smemo pozabiti, da nas je »herenfok« obsodil na izbris; v nekem poročilu visokega Hitlerjevega funkcionarja iz tistega časa je zapisano, da naj bi nas vsaj za prvo silo izselili četrtr milijona, dobršen del pozaprlji in pobili.

Streljanje talcev

Tone Ferenc, ki je bil izjemno natančen dokumentarist in je zbiral vse podatke celo po imenih in priimkih, navaja poročilo enega glavnih gestapovcev na Štajerskem, Otta Lurkerja, kako da so že 14. aprila 1941, torej dober teden po zasedbi, pozaprlji 300 ljudi, kmalu potem pa še precej več – med njimi 130 »nemštvu sovražnih« duhovnikov, 139 učiteljev, 186 uradnikov itd. – vsega skupaj 1300 »oseb; 500 so jih pri priči izgnali, 500 naj bi jih še preiskovali in jim vnaprej pobrali imetje. Vse to za »prvo silo« in samo na Štajerskem. Kmalu zatem je kot »kulturno-politično« orodje sledilo streljanje talcev, nekrivih, kvečjemu domnevno sumljivih ljudi – na Štajerskem okoli 1700, na Gorenjskem 1270. V prvem očiščevalnem valu so v Srbijo in na Hrvaško odpeljali 33 železniških transportov Slovencev, samo iz zbirnega preseljevalskega taborišča v Rajhenburgu pa 63 transportov v Nemčijo. Okoli 1000 koroških Slovencev so leta 1942 v rajh čez noč izselili, po prvotnem načrtu naj bi jih celo 50.000, torej skoraj vse do zadnje slovenske duše – vendar so jih dogodki prehiteli. In tako naprej:

samo na Gorenjskem so – po Ferencovih podatkih – do tal požgali 39 vasi, na Primorskem podobno (znan, vendar že malo pozabljen je primer brkinske vasi Lipa, kjer so požgali domove, prebivalce pa vse do zadnjega otroka pobili). Zaradi likvidacije enega samega pokvarjenega gestapovca so ob frankolovski oziroma straniški cesti na občestne jablane naenkrat obesili sto revežev – v glavnem samo zato, ker so bili Slovenci. In tako so počeli vse do zadnje ure vojne, med drugim pri Peršmanih v koroški Podpeci, kjer so pobili vse, kar jim je prišlo pod roko – in to 25. aprila 1945, samo nekaj dni pred nemško kapitulacijo in Hitlerjevimi koncem.

Takšne so seveda samo številke, gozdovi števil, za njimi pa se skrivajo »drevesa«, prav toliko človeških usod in žalostnih zgodb, gore bridkosti; nanje danes komajda še pomislimo, ko šarimo s številkami. In vendar skoraj vse do zadnje govorijo o neverjetni pokončnosti, ki je bila sleherni trenutek in v slehernem položaju pripravljena tvegati tudi življenje. In ki je oblikovala (samo)zavest domala slehernega Slovenca. Tistih 5000 spominskih obeležij, ki spominjajo na čas in ki jih požrtvovalno dokumentira skupina idealistov pod vodstvom zakoncev Hladnik (tako imenovana država se pač ne zmeni preveč zanje), ni izsesanih iz prsta – mirno in brez čvekavih okraskov lahko rečemo, da so velik spomenik slovenske volje do svobode in obstoja. Predvsem to!

Politično prerivanje

Politična prerivanja med Partijo in Katoliško cerkvijo – ali bolje med partijskimi sektaši in cerkveno-političnim klerom – so ob tem bila le za povrh in precej postranska stvar: daleč najpomembnejša je bila vo-

lja slovenskih ljudi do preživetja, samostojnosti in svobode. Čeprav se seveda skoraj iz veselja vidi, kdo je bil tiste krvave čase za kaj in na kateri strani; naj propagandisti govorijo, kar hočejo. Sploh se zdi čudno, da ni RKC ponosna na tiste mnogoštevilne štajerske, koroške, gorenjske in primorske duhovnike, ki so takrat delili usodo s svojimi ljudmi. Mogoče sem slabo razumel, toda menda je lani slovenska RKC iz solidarnosti do velikohrvaške, zvečine proustaške sosede zadnji hip odpovedala sodelovanje na komemoraciji v Jasenovcu, čeprav je

Spomniti se je treba samo, kaj vse je znameniti »Božiček« Jože Smole moral poslušati, ko se je mnogo kasneje zavzemal za »rehabilitacijo« božičnih praznikov

bilo tam med drugim zaklanih tudi osem slovenskih duhovnikov. O izjemnem, skoraj svetniškem štajerskem duhovniku Izidorju Završniku, ki so ga gestapovci aretirali kar izpred oltarja, on pa je vernikom za slovo naročil, naj ne obupajo, ker bo svoboda zagotovo prišla, na glas govori skoraj edinole Karel Geržan, ki ga – ne po naključju – kazensko premeščajo že lep čas in je na koncu pristal v Konjskem Vrhu nad Lučami. Neki drugi duhovnik skoraj na skrivaj sleherni leto daruje maše za padle partizane – in ga tudi premeščajo. Na drugi strani pa: velikanska večina kmečkih fantov in mož, ki so se pridružili partizanskim upornikom, je bila verna. Sam

se iz otroških let spominjam, da je takoj po vojni v procesiji ob duhovniku in tako imenovanem »nebu« hodila častna partizanska straža; potem pa se je takšen odnos čez noč izvrgel v nestrpnost do vsega, tudi najbolj nedolžnega, kar je količkaj spominjalo na krščanstvo, celo do božične potice. Spomniti se je treba samo, kaj vse je znameniti »Božiček« Jože Smole moral poslušati, ko se je mnogo kasneje zavzemal za »rehabilitacijo« božičnih praznikov; neki član CK pa je moral na hitrico iz vodstva, ko je na glas povedal, da se mu pri sprejemanju v članstvo ne zdi prav modro zavračati kogar koli samo zato, ker je religiozen.

In tako naprej – vse v očitnem nasprotju z izvirnimi izhodišči OF in njeno nazorsko odprtostjo, o čemer je navsezadnje pričala že kar politična pisanost prvega vodstva. Res pa je, da se je narodnoosvobodilno gibanje že zelo zgodaj politično znašlo v nekakšni komunistično krščanskosocialistični dvojnosti. Dolgoletni izjemni predsednik ZZB Janez Stanovnik je večkrat pripovedoval, kako je vodstvo NOB kar nekaj časa pošiljalo na »teren« aktiviste v parih – po enega »komunist« in po enega »kocbekovca« oziroma krščanskega socialista – tako malo so si zaupali (on je menda v takšnih primerih sodeloval z drugim velikim poštenjakom in intelektualcem, Bogdanom Osolnikom; Stanovnik kot kocbekovec, Osolnik kot komunist; duhoviti Ervin Milharčič Hladnik je Stanovnika ob njegovi smrti zelo na kratko, pa vendar sijajno opredelil, češ da je zmeraj pri sebi nosil križ in rdečo zvezdo – vendar ne v različnih žepih). Zato je potem tako imenovana Dolomitska izjava o enotnosti bila slej ko prej nujna – »plačal« pa jo je zaupljivi Kocbek, ki ga je »tovarišija« pozneje s komaj

kaj slabe vesti zavrpla. In vendar so bili v uporu enotni!

Tržaško predavanje

In tako naprej brez konca in kraja – vse pa vendar kot pričevanje o enem najvišjih vzponov slovenske samozavesti. Cankar je v znamenitem tržaškem predavanju, ki je znano pod naslovom *Očiščenje in pomlajenje* in ki ga je govoril aprila 1918, povedal tudi besede, ki bi bile enako primerne za čas po 1945 ali pa za danes; in to za vsakogar izmed nas:

Priznam odkrito, da sem v prvih mesecih vojne trepetal za ta narod, ki ga ljubim, kolikor človek ljubi more. Rekel sem si v plahem srcu: »Ta peščica dobrih ljudi ob Adriji bo v svetovnem metéžu izginila, bo poteptana, truplo njeno bo vrženo v morje!« – Ni me sram tiste plahosti; saj vem, da jih je bilo mnogo, ki so mislili kakor jaz. Kmalu že pa sem videl znamenja, videl jih v svojo srčno radost in obenem v svojo sramoto, da tega naroda, ki ga ljubim – nisem poznal! Ne poznal odporne moči njegove, ne politične zrelosti njegove, ne njegove samozavesti. Tako so nas tujci in potujčenci delali majhne in slabe, da smo nazadnje že sami verovali v to svojo neznatnost in nemoč! Izkazalo pa se je, da nas ta silni svetovni vihar ni potisnil k tlom, temveč da nam je opral duše in srca, nas pomladil, nas vzdignil kvišku! – Na dom svoj novozgrajeni bomo Slovenci napisali: »Iz močvirja se je vzdignil!« Iz ponižanja, iz hlapčevstva, iz sramote in bede se bo vzdignil ...

Na kratko: **ljudstvo** je takrat reklo: Malo nas je, ampak ne boste nas potolkli! Mar to ni vredno praznovanja?!

In takšna bodi tudi naša misel ob 75. obletnici zmage in osvoboditve!

ZAKON O PRAZNIKIH - Spomini nekdanjega ministra

Transformacija praznika – 27. april

27. april – dan upora proti okupatorju je bil z zakonom, ki ga je sprejela Skupščina Republike Slovenije v osamosvojitvenem letu 1991, 21. novembra 1991 razglašen za praznik in dela prost dan. Zveza združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Slovenije pa ima v 5. členu statuta naslednje določilo: »Zveza praznuje državni praznik 27. april – dan upora proti okupatorju tudi kot praznik ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda in kot svoj praznik.« Do leta 1990 smo praznovali še vse slovenske in državne praznike, med drugimi tudi 27. april – dan Osvobodilne fronte, 9. maj – dan zmage, 4. julij – dan borca, 22. julij – dan vstaje slovenskega naroda, 29. november – dan republike in tudi 22. december – dan JLA.

S spremembo političnega sistema pa leta 1991 ni bilo več predvideno državno praznovanje 27. aprila, dneva ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Republiški odbor ZZB NOB Slovenije je zato zaprosil predsedstvo

Republike Slovenije za pokroviteljstvo nad proslavo, ki jo bo sam pripravil. Predsedstvo je prošnji soglasno ugodilo. Ustanovljen je bil pripravljalni odbor, za predsednika je bil imenovan Ciril Zlobec. Pozneje je v knjigi Lepo je biti Slovenec, ni pa lahko opisal zaplete, tudi denarne, vendar so nazadnje na takratnem Trgu revolucije v Ljubljani vendarle uspešno pripravili proslavo 50. obletnice ustanovitve Osvobodilne fronte, na kateri sta ob množični udeležbi ljudstva govorila Ivan Dolničar, predsednik Zveze borcev, in Ciril Zlobec, član predsedstva RS.

Slovenski zakon o praznikih

Ker smo se leta 1991 pripravljali na osamosvojitve, je bilo treba med drugimi zakoni sprejeti tudi slovenski zakon o praznikih in prostih dnevih v Republiki Sloveniji. Osnutek zakona je bil obravnavan na 91. seji izvršnega sveta 6. junija 1991. Takrat sem bil minister za borce in vojaške invalide in svoje spomine na obravnavo tega

zakona podajam tudi iz ohranjenega magnetogramskega zapisa. V predloženi osnutku zakona niso bili več vključeni naslednji prazniki iz zveznega in slovenskega zakona: 4. julij – dan borca, 29. in 30. november – dan republike in 22. julij – dan oborožene vstaje slovenskega naroda. V zakon sta bila vključena 27. april – dan ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda z različico, da se črta, in navedbo, da razdvaja ljudi, in 9. maj – dan zmage.

Osebn sem se na seji zavzel za ohranitev 27. aprila kot praznika, ker so bili sicer iz osnutka zakona izključeni drugi zvezni in slovenski prazniki, ki so označevali medvojne dogodke, tako da ostane vsaj en praznik, ki bo dokazoval, da so se Slovenci uprli okupatorju. Dejal sem, da se postavlja resno vprašanje, tudi pred svetovno javnostjo, ali se Slovenci med drugo svetovno vojno nismo uprli okupatorju, ker s tem izničujemo lastno zgodovino, in to v času tik pred osamosvojitvijo in ustanovitvijo lastne države. Zanimivo je, da je prav

moja beseda o »uporu« naletela na ugoden odziv, tako da je večina ministrov menila, naj praznik ostane, le ime naj se spremeni tako, da se da poudarek »uporu«. Na seji je bilo sklenjeno, da se pošlje zakon v Skupščino Republike Slovenije. Nato pa se je začela desetdnevna osamosvojitvena vojna od 27. junija do 7. julija 1991. Po vojni je bil predlog zakona po obravnavi v Skupščini Republike Slovenije preložen na 129. sejo izvršnega sveta Skupščine RS 24. oktobra 1991. Spet povzemam iz magnetogramskega zapisa seje, ki sem ga na srečo ohranil. Predlagano je bilo, da se praznik 27. april preimenuje v dan upora proti okupatorju, ker smo se uprli okupatorju takoj, ko je napadel Jugoslavijo leta 1941, kot tudi v osamosvojitveni vojni leta 1991, ki se je tedaj komaj dobro končala.

Protifašistična zavezniška država

Sprejeto je bilo večinsko stališče Izvršnega sveta Skupščine RS, da se praznik 27. april ohrani s spremenjenim imenom kot dan upora

proti okupatorju. Sprejemanje zakona tudi v Skupščini Republike Slovenije, zlasti v zboru občin, ni potekalo gladko, največ nasprotovanja je bilo za sprejem praznika 27. aprila in nasprotno za vključitev cerkvenih praznikov v zakon o državnih praznikih. K sprejemu zakona pa je pripomogla tudi »grožnja«, da če zakon ne bo sprejet, bomo morali praznovati tudi 29. november, ki se je bližal, ker je seja potekala 21. novembra.

Nestrinjanje s tem praznikom, izrecno s 27. aprilom, pa je pokazala tudi skupina poslancev SDS, ki je leta 1992 vložila v Državni zbor Republike Slovenije predlog zakona o spremembi in dopolnitvi zakona o praznikih in dela prostih dnevih Republike Slovenije. Predlagali so, da se kot praznik upora proti okupatorju namesto 27. aprila določi 26. junij kot »dan upora agresorski Jugoslovanski armadi«. Predlog ni bil uspešen.

Franc Godeša

(minister za borce in vojaške invalide v osamosvojitveni Vladi RS 1990/1992)

OBLETNICA – Ob 146. obletnici rojstva generala Rudolfa Maistra

Mož odločnosti in dejanj

dr. Marjan Toš

29. marca je minilo polnih 146 let od rojstva slovenskega generala, vojaškega poveljnika, pesnika in mecena Rudolfa Maistra - Vojanova. Zato so v mariborskem Društvu generala Rudolfa Maistra vnovič javno opozorili na nekatera njegova zgodovinska dejanja in zasluge za narodno osvoboditev Štajerske in Maribora leta 1918.

1. novembra 1918 je major Rudolf Maister v vojašnici 26. strelskega polka v Melju pred mestnim poveljnikom, podpolkovnikom Antonom Holikom, in zbranimi častniki odločno izjavil: »Ne priznavam teh točk. Maribor razglašam za jugoslovansko posest in prevzemam v imenu svoje vlade vojaško poveljstvo nad mestom in vso Spodnjo Štajersko.« Narodni svet mu je še istega dne podelil naziv generala. 9. novembra 1918 je Maister razglasil mobilizacijo na območju štajerskega obmejnega poveljstva. Temu so nasprotovali Nemci, pa tudi narodna vlada v Ljubljani. V nekaj tednih je Maister zbral vojsko približno 4000 vojakov in 200 častnikov. 20. novembra 1918 so ustanovili mariborski pešpolk, z njim je nastala prva redna slovenska vojska s slovenskimi častniki in slovenskim poveljevanjem. 23. novembra 1918 je Maister ob štirih zjutraj prehitel Nemce in razorožil zeleno gardo, to je nemško varnostno stražo. 27. novembra 1918 so Maistrove enote zasedle Špilje in v nekaj dneh vso severno jezikovno mejo od Radgone do Dravograda. Ljubljanska vlada Maistru ni dovolila napredovanja. Če bi ga osre-

dnja oblast v Ljubljani ob pravem času učinkovito podprla za osvoboditev Koroške, v tej pokrajini leta 1920 ne bi bilo na veliko slovensko žalost izgubljenega koroškega plebiscita. Izguba Koroške je bila Maistrova nikoli zaceljena rana.

Maister se je trajno zapisal v slovensko zgodovino in je še za časa življenja doživel več poimenovanih ulic v različnih mestih, nekaj občin pa ga je razglasilo za častnega občana. Žal je bil po letu 1945 lep čas skoraj pozabljen in do neke mere celo izbrisan iz zgodovinskega spomina, nkoli pa ne tudi iz javnega spominjanja. V samostojni Sloveniji po letu 1990 pa so mu bile dokončno priznane vse zgodovinske zasluge. Ob tem ne smemo pozabiti, da Maister ne bi uspel, če okoli sebe ne bi imel zvestih in sposobnih sodelavcev tako v Narodnem svetu za Štajersko kot na še nižjih lokal-

V obnovljeni Štupičevi vili na Zavrhu v Slovenskih goricah, v kateri je Maister po upokojitvi leta 1923 počitnikoval, je od leta 2018 na ogled nova muzejska postavitve »Maister po Maistru – Hiša spominjanja na Zavrhu« (Foto: Marjan Toš)

nih ravneh. To je večkrat poudaril tudi sam.

Šlo je za uigrano ekipo, ki je imela jasno vizijo in program, katerega je snovala in začrtala že pred razpadom avstro-ogrske monarhije leta 1918. V ekipi so bili izvrstni strokovnjaki in poznavalci razmer, od dr. Verstovška, dr. Kovačiča, dr. Rosine in dr. Senekoviča do neutrudnega tajnika Narodnega sveta, prof. Frana Voglarja. Brez Rosinove finančne pomoči ali administrativno-birokratske pedantnosti prof. Voglarja bi marsikaj šepalo. Poleg tega ne pozabimo na dr. Kovačiča, ki je bil odličen poznavalec narodnostnih razmer na Štajerskem, pronicljiv analitik in je na pariški mirovni konferenci skupaj z Matijem Slavičem tvoril jedro izvedenskega dela jugoslovanske delegacije. In še nekaj, v Narodnem svetu so brez zadržkov sodelovali ljudje različnih ideologij in svetovnih nazorov. To takrat ni bilo pomembno, v ospredju je bil končni cilj – narodna osvoboditev Štajerske z Mariborom, na žalost pa zaradi omahovanja in neodločnosti osrednje vlade v Ljubljani ne tudi Koroške.

Maister ima posredno tudi zasluge za priključitev Prekmurja k matici Sloveniji oziroma novonastali Kraljevini SHS. Maistrov uporniški in domovinski duh je preveval tudi partizanske borbe med okupacijo 1941–1945, ko so se tudi številni nekdanji Maistrovi borci pridružili NOB. Brez vsega tega današnje slovenske »kokoši« ne bi bilo! V zgodovini je pač tako, da je treba biti ob pravem času na pravem mestu. In Maister je to razumel!

KOMENTAR

dr. France Križanič

Dileme gradnje jedrske elektrarne

Leta 2018 je Slovenija skupaj z izgubami v sistemu porabila 14,5 TWh električne energije, pri čemer je 85 odstotka te energije pokrila z domačo proizvodnjo. V kolikor bo poraba električne energije z enako hitrostjo kot od 1999 do 2018 naraščala tudi v prihodnje, bo Slovenija leta 2037 potrebovala 19,1 TWh električne energije in bo brez investicij v nove proizvodne objekte lahko pokrila le še 64 odstotkov te količine.

Sledila bosta zaprtje prvega bloka Nuklearne elektrarne Krško (2043) in prenehanje delovanja Termoelektrarne Šoštanj (najkasneje do 2050). Termoelektrarna Šoštanj in Nuklearna elektrarna Krško sta za slovenski trg v letu 2018 proizvedli 6,4 TWh električne energije – polovica proizvodnje Nuklearne elektrarne Krško je namreč namenjena hrvaškemu solastniku. Po zaprtju teh dveh elektrarn bo slovenska proizvodnja električne energije znašala le še 5,9 TWh in pokrivala med 31 ter 25 odstotki potrebne električne energije. Prvi odstotek bo veljal v primeru, da se rast porabe električne energije konča pri omenjenih 19,1 TWh, drugi pa, če se bo ta rast (po 1,5 odstotkov letno) nadaljevala do leta 2050. Del povečane porabe bo mogoče zagotoviti iz uvoza (verjetno bodo ponudniki te dobrine izkoristili svoj položaj in energijo podražili), del jo bo moč zagotoviti s povečanjem proizvodnje iz obnovljivih virov, za del pa bo treba zagotoviti konvencionalne vire. V primeru popolne odprave emisij CO2 proizvodnja električne energije z zemeljskim plinom ne pride v poštev in ostane le jedrska energija. V primeru dopuščanja minimalnih emisij CO2 ostaja zemeljski plin alternativa proizvodnji električne energije iz jedrske elektrarne.

Za elektrarne na zemeljski plin je v primerjavi z jedrskimi elektrarnami potrebno manj kapitala in imajo nižje stroške razgradnje, obenem pa delujejo s precej višjimi stroški goriva in emitirajo toplogredne pline. Ekonomika njihovega delovanja je odvisna od nihanja cene zemeljskega plina in CO2 taks. Eno in drugo je težko predvidljivo in odvisno od političnih odločitev. Ekonomičnost proizvodnje električne energije v različnih elektrarnah primerjamo z izračunom t.i. LCOE (Levelized Cost of Energy ali slovensko: poenoteni strošek energije). Gre za izračun skupnih stroškov v celotni življenjski dobi analizirane tehnologije: od investicije, delovanja, vzdrževanja in razgradnje preračunano na proizvedeno električno energijo. Rezultat je v evrih (ali v dolarjih) na MWh proizvedene električne energije. Ocene so poda-

ne v razponu od najnižje možne do najvišje verjetne ravni. Ocenjevalci podajajo različne rezultate in sčasoma se ti spreminjajo. Kažejo pa, da je proizvodnja električne energije iz jedrskih elektrarn na dolgi rok cenovno konkurenčnejša od proizvodnje iz plinsko parnih elektrarn.

Največje tveganje investicije v jedrsko elektrarno predstavljajo naknadne podražitve. Včasih nastopijo zgolj zaradi zamude pri postavitvi. Ob analizi ekonomike novozgrajenih jedrskih elektrarn Vasja Košek (soavtor študije iz 2018: Zagotavljanje zanesljivosti sektorja proizvodnje električne energije v Sloveniji do leta 2060) ugotavlja, da je za učinkovitost investicije na tem področju zlasti pomembna standardizacija reaktorjev oziroma dejstvo, da je vgrajen reaktor del večjega števila enakih reaktorskih enot, pomembna je stabilnost regulative jedrske energije (da se v obdobju gradnje standardi na tem področju ne spreminjajo) in pomembne so izkušnje izvajalca investicije z gradnjo jedrskih elektrarn ne le pri strojni opremi, pač pa celo pri zemeljskih delih in pri betoniranju zgradbe elektrarne. Spodrsrljaji na teh področjih vodijo v zamude in v velike podražitve investicije.

Največje tveganje investicije v jedrsko elektrarno predstavljajo naknadne podražitve.

Trije primeri precejšnjih problemov in podražitev pri investiranju v jedrsko elektrarne so: Olkiluoto 3 z močjo 1.600 MW na Finskem (podražitev iz 3,2 milijarde evrov v 2003 na 11 milijard evrov s predvidenim začetkom delovanja v decembru 2020); Flamanville 3 v Franciji z močjo 1.600 MW (podražitev iz 3,3 milijarde evrov v 2008 na 12,4 milijarde evrov s predvidenim začetkom delovanja konec 2022) ter Hinkley Point C v Združenem kraljestvu z gradnjo dveh reaktorjev po 1.600 MW od decembra 2018 dalje in s ceno, ki je narasla na 25,7 milijarde evrov, ob pričakovanem začetku delovanja med leti 2025 in 2027).

Na drugi strani imamo po podatkih OECD (Nuclear New Build: Insights into Financing and Project Management) primere obvladovanja stroškov investicije v nove jedrske elektrarne (bloki po okoli 1.000 MW) z začetkom obratovanja v 2010 ali 2011: Ling Ao-3 v Shenzhenu na Kitajskem (investicija 1,8 milijarde evrov), Shin-Kori-1 v Južni Koreji (investicija 1,9 milijarde evrov) in Rostov-2 v Rusiji (investicija 2,9 milijarde evrov). Merjeno na MW instalirane moči dosega cena teh elektrarn med dobro petino in tretjino cene Hinkley Point C v Združenem kraljestvu. Res pa je, da so naknadne stroške protipotresne zahteve povzročile zamude pri gradnji novih jedrskih elektrarn tudi v Južni Koreji.

SPOROČILA

Fašizem in protifašizem v Evropi danes

Zveza antifašističnih borcev in antifašistov Republike Hrvaške (SABA RH) je 20. in 21. februarja v Zagrebu pripravila mednarodno konferenco na temo fašizem in protifašizem v Evropi danes. Udeležili so se je predstavniki organizacij iz dvanajstih držav (Avstrija – Zveza koroških partizanov, Belgija, Bosna in Hercegovina, Črna gora, Hrvaška, Italija, Madžarska, Ruska federacija, Severna Makedonija, Slovaška, Slovenija in Srbija).

Organizatorji so pričakovali udeležence iz 20 držav, med drugimi so manjkali tudi predstavniki Francije. Posebna gosta konferenca sta bila predsednika Svetovne veteranske organizacije (WVF) Dan Wiggo Bergunt (organizacija predstavlja 45 milijonov veteranov iz 121 držav) in veteranske organizacije FIR Vimos Hanti. Prisotna sta bila tudi nekdanji hrvaški predsednik Stipe Mesić ter diplomat in zadnji jugoslovanski zunanji minister Budimir Lončar.

ZZB za vrednote NOB sta zastopala podpredsednik Bojan Pahor, ki je v razpravi sodeloval z referatom o pobudi Zveze borcev za prepoved nacifašistične simbole, ter član predsedstva in predsednik komisije za mednarodne odnose Marjan Šiftar s predstavitvijo stališč ZZB o Resoluciji Evropskega parlamenta o pomenu

zgodovinskega spomina za prihodnost Evrope. Med drugim je tudi predlagal dopolnitev Deklaracije z vključitvijo stališč o pričakovanjih v zvezi s konferenco o prihodnosti Evrope in o sprejemu posebnega dokumenta v okviru EU oziroma Sveta Evrope ob 75. obletnici konca druge svetovne vojne oziroma zmage protifašistične koalicije.

Več razpravljavcev je obširneje povzelo zgodovino, pomembne skupne značilnosti in izražanje fašizma v posameznih okoljih. V tem okviru je bil še posebej poudarjen prispevek razpravljalcev iz Hrvaške o ustaštvu in NOB na tem območju. Skupni imenovalec več razprav je bila analiza vzrokov ne-

Ob konferenci so pripravili tudi sestanek delegacij iz vseh šestih držav z območja nekdanje Jugoslavije in obiskali Titov rojstni kraj Kumrovec.

ofašizma danes, problema njegove prepoznavnosti in prikrivanja, njegovega vstopanja na javno, celo na državno-upravljaljsko raven v posameznih državah ter njegovo širšo, dolgoročno nevarnost na eni

strani in opozorila na podcenjevanje, toleranco in oportunitizem, do celo prikritega ali vidnega podpiranja neofašizma tudi od državnih organov na drugi strani. Zelo tehtne in skrb vzbujajoče so bile konkretne predstavitve v posameznih okoljih (Slovaška, Italija, Črna gora, BiH, Hrvaška), pa poziv za krepitev sodelovanja protifašističnih organizacij, tudi v okviru nekdanje Jugoslavije. Skrb vzbujajo različne oblike ohranjanja ali oživljanja spomina na neofašizem in njihove vidne predstavnike (poimenovanje ulic po njih in drugo) na eni in odstranjevanje spomenikov NOB (na Hrvaškem več kot 3000 od leta 1990 dalje) ali propadanje spomenikov jugoslovanskim partizanom (Italija) na drugi strani. Vse razprave bodo zajete v posebnem zborniku.

Ob konferenci so pripravili tudi sestanek delegacij iz vseh šestih držav z območja nekdanje Jugoslavije in obiskali Titov rojstni kraj Kumrovec.

Konferenca je močno pripomogla k osvežitvi spomina na zgodovino fašizma in nacizma ter njune bistvene značilnosti, razgaljanju prikritih in vse bolj tudi vidnih in odkritih manifestacij neofašizma ter h krepitvi mednarodne protifašistične mreže.

Marjan Šiftar

OBLETNICA – Paučkove partizanske bolnišnice na Pohorju

Prišla je svoboda in šli bomo v dolino

Jože Vrabčič

Organizacija slovenske partizanske sanitete med drugo svetovno vojno je enkratni pojav v zgodovini medicine in vojskovanja. Partizanske enote so delovale na okupiranem in sovražnem ozemlju ter niso imele zaledja, kjer bi lahko ranjence varno oskrbovali. V slovenski partizanski saniteti je sodelovalo veliko medicincev, ki so s svojim delom pripomogli k izjemni uspešnosti partizanskega zdravstva.

Do prihoda 14. divizije leta 1944 je bilo med partizani na območju Mislinjske doline zelo malo ranjencev. Večino so jih pošiljali v oskrbo civilnim sodelavcem, ki so jih skrivali v zasilnih bivališčih v hlevih in na skednjih pri zavednih pohorskih kmetih v Golavabuki in na Legnu.

Do prihoda 14. divizije leta 1944 je bilo med partizani na območju Mislinjske doline zelo malo ranjencev.

Zidanškova brigada, ki je na območju Mislinjske doline v letu 1944 izpeljala nekaj uspešnih akcij, je imela pri tem tudi izgube in ranjene. Ranjence so namestili v bunkerje in zasilne bolnišnice po gozdovih na Pohorju.

V Slovenj Gradcu je bila že pred drugo svetovno vojno bolnišnica in zavedni zdravstveni delavci so pomagali pri zbiranju sanitetnega materiala in zdravil ter obiskovali kmetije, kjer so imeli skrite ranjence in pomagali pri njihovi oskrbi. Dva od teh, ki sta se pozneje tudi vključila v partizansko saniteto kot bolničar in medicinska sestra, sta bila Kristl Pori iz Slovenj Gradca, ki je bil zaposlen kot bolničar v bolnišnici Slovenj Gradec, in domačinka Branka Šisernik, ki je bila zaposlena v Lekarni Slovenj Gradec. Oba sta zbirala prepotreben sanitetni material in zdravila za ranjence.

14. divizija je med pohodom in februarso ofenzivo leta 1944 imela tudi svoje ranjence, ki jih je bilo treba oskrbeti. V ta namen je poslala na Pohorje tričlansko ekipo, da preveri možnost zgraditve partizanskih bolnišnic, ki jo je vodil dr. Ivan Kopač - Pauček. Samo na območju Mislinjske doline je bilo skritih okoli 40 partizanov. Zaradi nevarnosti, da jih odkrijejo okupacijske sile ter se maščujejo nad družinami, so kmetje prosili Paučka, da jih odnesejo kam drugam. Dobil je tudi nalogo, da na Pohorju zgradi partizanske bolnišnice. To mu je s pomočjo domačinov uspelo in zgradili so lesene barake, kjer so uredili vse potrebno za bolnišnično zdravljenje. Bolnišnice so delovale vse do 24. maja 1945, dokler se razmere v dolini niso uredile in dokler niso našli ustreznih lokacij za ranjence.

V Paučkovih partizanskih bolnišnicah na Pohorju se je na dan odhoda v dolino zdravilo 48 ranjencev. Od borcev, ki so se zdravili v omenjenih bolnišnicah, živita še

Rudi Brilej iz Radeč in Ivan Jovan iz Podkrajja pri Velenju. Oba se še vedno udeležujeta vsakoletnih spominskih slovesnosti pri bolnišnicah na Pohorju.

Citiram besede našega še živečega borca, ranjenca Rudija Brileja, ko je v tretji knjigi »Še pomnite, tovariši...«, ki jo je izdalo Združenje borcev za vrednote NOB Mislinjske doline, opisal zadnji dan v Paučkovih bolnišnicah.

»Bilo je že čisto proti koncu vojne. Okreval sem že tako, da bi lahko zapustil bolnišnico, pa mi je zdravnik rekel: 'Toliko si pretrpel, mlad si in zdaj bi rad šel ven in bi jih fasal.' Potem sem ostal v bolnišnici vse do osvoboditve. Spominjam se Paučkovega kurirja, ki je prinesel 9. maja v bolnišnico akumulator, na katelega je priključil radio, in še danes se spominim prvih besed, ki smo jih slišali: 'Nemčija je podpisala kapitulacijo.' Mi smo mislili, da bomo znoreli od veselja. Prišla je svoboda in šli bomo v dolino. To so trenutki, ki se jih ne da opisati. Še danes ostajam s solzami v očeh. Dr. Pauček je v svoji značilni uniformi stal pri oknu in nagovoril vse nas ranjence: 'Vsi ki ste zmogni hoditi, pomagajte nam naložiti težje ranjence na vozove in gremo v Šmartno, kajti svo-

in moči. Zelo pa me preseneča, da ni prišlo do izdaje, saj so ljudje vedeli, da so nekje v bližini bolnišnice, saj so za njih zbirali hrano in ostali material, za kar pa sem zelo vesel. Previdnostni ukrepi niso bili nikoli odveč. Sledove stopinj v snegu so

Od borcev, ki so se zdravili v omenjenih bolnišnicah, živita še Rudi Brilej iz Radeč in Ivan Jovan.

prekrivali s snegom, ki so ga presevali skozi veliko sito. Na srečo se je sovražnik vrnil v dolino in mi smo se oddahnili.«

V bolnici so izvedeli, da je 9. maja že bila svoboda, vendar so se po Mislinjski dolini še umikale enote ostankov domačih izdajalcev, četnikov, ustašev in kozakov. Dr. Pauček jih je obvestil, da raje počakajo, da se v dolini ustvarijo razmere za prevoz ranjencev. V bolnici so ostali do 24. maja 1945. O odhodu v dolino je Ivan Jovan zapisal: »Taktično so vse nas prepeljali najprej do Popijala k 'partizanski mamiči' na Legnu, kjer smo prenočili, dru-

Obnovljeni objekti bolnice danes

boda je in gremo v dolino.' Mislim sem, da bomo vsi skupaj znoreli od veselja. To so trenutki, ki se jih ne da opisati.«

Ivan Jovan pa je zapisal: »Prav dobro se spominjam, da so Nemci izvedli hajko zelo blizu bolnice, vendar našega skrivališča niso odkrili, čeprav je bila hajka v krogu in bližini naše bolnišnice. V bolniški sobi, kjer sem ležal, je bila takšna tišina, da bi človek slišal še padec šivanke na tla. Oborožitev, ki smo jo imeli v bolnišnici, je bil samo en mitraljez. Ne vem, kaj bi lahko storili proti od 300 do 400 oboroženim nemškimi vojakom. Lahko si samo predstavljam, kako bi nas pokončali. Dogovorjeno je bilo tudi, da bodo vsi pokretni ranjenci nosili na svojih hrbtih ostale ranjence, ki so bili nepokretni. Vprašanje je, kako daleč bi prišli, saj je bilo čez meter snega, vsi pa smo bili brez energije

gi dan pa naprej mimo cerkve sv. Jurija do Šmartnega. Pričakala nas je godba na pihala iz tovarne meril v Slovenj Gradcu, domačini pa so nas zasuli s cvetjem. Peljali so nas z voli do mesta, kjer danes stoji spomenik padlim talcem na legenskem polju. Tam so nas naložili v nemške avtomobile in nas odpeljali v Šmartno, kjer so nam domačini pripravili topel sprejem in miting.« Domačini so za ranjence središče Šmartnega okrasili s slavoloki in govorniškimi odromi. Slavnostni govornik je bil oče Štefke Kučan, tovariš Ivan Krpač. Po veličastnem mitingu so ranjence naložili na tovornjake in jih odpeljali v zdravilišče Topolšica.

Letos praznujemo 75. obletnico prihoda ranjencev iz Paučkovih partizanskih bolnišnic na Pohorju v dolino, tradicionalno spominsko slovesnost pa bomo pripravili 25. junija ob prazniku državnosti.

OBLETNICA

8. april – svetovni dan Romov

Romi v zloglasnem taborišču Jasenovac

Na prvem romskem svetovnem kongresu v Londonu leta 1971 so 8. april izbrali za svetovni dan Romov. Takrat so Romi vzpostavili lastno identiteto in kot sogovorniki začeli sodelovati z mednarodnimi organizacijami.

V Sloveniji živi okoli 10.000 Romov. Njihovo problematiko ureja krovni zakon o romski skupnosti iz leta 2007. Največ pripadnikov romske skupnosti živi v Prekmurju, na Dolenjskem in v Beli krajini. V Sloveniji so se prvič resneje organizirali leta 1995, ko so ustanovili Zvezo romskih društev, ki se je leta 2000 preimenovala v Zvezo Romov Slovenije. Sicer pa naj bi Romi na slovenskih tleh bivali že 500 let. Danes jih po evropskih državah živi približno deset milijonov. Romi so velik davek plačali tudi med drugo svetovno vojno. Številni so končali v krematorijskih pečeh, največ v zloglasnem uničevalnem taborišču Auschwitz - Birkenau, pa tudi v Buchenwaldu, Jasenovcu, Bergen-Belsnu, Mauthausnu, Sachsenhausnu in številnih drugih tovarnah smrti. Skupaj jih je umrlo več kot pol milijona, med njimi so bili tudi Romi iz Slovenije.

»V lendavski občini smo ponosni na tukaj živečo romsko skupnost, ki se skupaj z nami trudi integrirati v naše vsakdanje življenje. Za to se vam iskreno zahvaljujem ter vam sporočam, da tudi danes nismo pozabili na vas. Verjamem, da bomo trenutno stanje ohranili tudi v prihodnje, da bomo še bolj okrepili sožitje, medsebojno sodelovanje in prepletanje kultur. Zato bomo še naprej vzor tistim posameznikom in krajem, kjer ni tako. V Lendavi 'govorimo kulturo' ne glede na jezik, ki ga uporabljamo, in ne glede na vse različnosti, ki nas obdajajo, naj tako ostane tudi v prihodnje. Z željo po medsebojnem spoštovanju, enakopravnosti in življenju v miru vam ob vašem prazniku iskreno čestitam in vam želim vse dobro.« je ob svetovnem dnevu Romov svoje misli na spletni starni občine delil lendavski župan Janez Magyar.

Jani Alič

PESEM

Naša mati zemlja

Mati ljuba, naša mati Zemlja,
tvoja kri kipi za vsa bitja, za vse ljudi,
v vodovju tvojem, biseru tvojih oči,
v smaragdnom srcu gozdov tiho nad nami
bdi.

A lase tvoje, ki v žarkih sonca se blešče
nevedni človek že tisočletja uničuje,
kjerkoli stopa, koraki gromki zadone,
cvetlice nežne že stoletja zaničuje.

Ti, ki vse veš in vedno vse si znala,
si danes znova bolezen v opomin poslala,
proti tebi nihče ne more iti,
nihče roparskega dobička si deliti.

In otrokom tvojim, ki si enako jih ljubila,
nikogar med njimi ne izpustila,
pošiljaš ves čas sporočila,
da bi vendarle naposled jih zbudila.

Zemljica ljuba, mamica naša,
zate je edina sveta maša,
vse zlate trezorje roparjem odpreti
in vrniti tja od koder bili so nepravilno
vzeti.

Energija tvoja je neskončna praviš,
ko zagrmela bo čez vse nepridiprave,
nihče ne uide tebi, ker ti se nikoli ne ustaviš,
dokler v prsih tvojih ne bo nazaj moči ti
zdrave.

Morda pa le bo tvoja moč premila,
v trenutku zadnjem norce razsvetlila,
da proti tebi iti je smrtonosna sila,
ki pokopala vse bo brez opozorila.

Ljubezen tvoja edina večna,
v zakonih čarobne je narave,
če najde tebe duša srečna,
nikoli ne zaida v težave.

Jablane tvoje cvetovi že dehtijo,
spoznanja tvoja v plodovih delijo,
na eno stran strup, na drugo zdravilo,
v srcu resnice, bo slepe zbudilo.

A ti boš še vedno poslala nam glas,
ko jutro zbudi se, bodo ptice zapele,
v njih predniki naši, starodavni njih čas,
v zmagi ljubezni bodo ptice nam pele.

Ana Horvat

Taboriščniki napadli esesovce in se osvobodili

Zaradi pandemije novega koronavirusa letos ni bilo spominske slovesnosti ob 75. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Buchenwald. Je pa tamkajšnji muzej, ki domuje na hribu Ettersberg nedaleč od Weimarja, pripravil virtualno spominsko slovesnost v spomin na umrle in v opomin sedanjim generacijam. Na posebni spletni strani so objavili govore, dokumente in filme ter pričevanja preživelih in mladih. Simbolno so tudi položili vence v imenu vseh diplomatskih predstavništev držav, katerih ljudje so trpeli v enem največjih nemških taborišč med drugo svetovno vojno.

Koncentracijsko taborišče Buchenwald so 11. aprila 1945 osvobodili sami interniranci. Ilegalno vojaško vodstvo v taborišču je izdalo ukaz o napadu na taboriščno ograjo in stražne stolpe, potem ko so dobili obvestilo, da se taborišču približujejo ameriške tankovske enote pod vodstvom generala Pattona. Ukaz ilegalnega vodstva je bil izpolnjen v dobri uri. Interniranci so zajeli 120 esesovskih stražarjev in veliko orožja, po spopadih zunaj taboriščne ograje pa še sto nemških vojakov. Ko je do osvobodjenega taborišča prišla prva zavezniška enota, so jo taboriščniki zaneseno pozdravili in ji izročili ujetnike. »Pri osvoboditvi taborišča smo pomembno vlogo odigrali tudi Jugoslovani, ki smo bili organizirani v 16 skupinah. Med drugim smo sodelo-

vali pri zavzetju glavnega vhoda in stolpa s strojnico nad njim,« se takratnega dogajanja spominja eden še redkih preživelih, 91-letni Tomaž Vuk iz Mirna v spodnji Vipavski dolini. »Letos sem hotel še enkrat prisostvovati tradicionalni prireditvi ob obletnici osvoboditve, še enkrat proslaviti naše drugo rojstvo, ko smo iz številnih znova postali ljudje, in še enkrat srečati svoje sotrpine. Žal je koronavirus to preprečil. Morda pa bo prihodnje leto bolje.«

Skozi Buchenwald je v osmih letih šlo več kot 238.000 ljudi in v njem umrlo 56.000 internirancev. Od aprila leta 1941 do aprila 1945 je Buchenwald sprejel 3872 Jugoslovancev (med njimi je bilo 1471 Slovencev, dobra polovica jih je umrla) ter več sto hrvaških Istranov in Slo-

Spomin in opomin

Aprila so poleg Buchenwalda in Dore spominske slovesnosti ob 75. obletnici osvoboditve načrtovali tudi v drugih nemških koncentracijskih taboriščih: v Flossenburgu, kjer je bilo zaprtih 1217 Slovencev (umrlo jih je 526), v Bergen-Belsnu, taborišče so osvobodili britanski vojaki 15. aprila 1945, od 550 Slovencev jih je umrlo 250, in v Dachau, ki je bil osvobojen 29. aprila, v njem pa jih je od skoraj 4000 zaprtih Slovencev umrlo več kot 1600. 22. aprila 1945 je bilo osvobojeno tudi zloglasno hrvaško koncentracijsko taborišče Jasenovac, kjer je umrlo 282 Slovencev od 400 zaprtih.

Na vhodu v nekdanje taborišče Buchenwald na železnih vratih piše: JEDEM DAS SEINE (vsakemu svoje).

vencev iz Julijske krajine. Osvoboditev v taborišču je dočakalo 21.000 internirancev, med njimi 607 Jugoslovancev. Zgodovino buchenwaldskega taborišča so sklenili 19. aprila v zborovanjem na nekdanjem appelplatzu (zbornem mestu) in s prisego, prebrano v številnih jezikih, da se bodo bojevali toliko časa, da bo uničen nacizem s koreninami vred, in bodo pomagali zgraditi nov svet – svet miru in svobode.

Koncentracijsko taborišče Mittelbau-Dora

Tudi koncentracijsko taborišče Mittelbau-Dora nedaleč od Nordhausna je bilo osvobojeno 11. aprila 1945. Skozi taborišče in njenih 30 podružnic je šlo več kot 32.000 ljudi. Med njimi je bilo od 700 do 800 Jugoslovancev, od tega 325

Slovencev. Le malo jih je preživelo. Koncentracijsko taborišče Dora so nacisti ustanovili 22. avgusta 1943 kot podružnico KL Buchenwald. Iz njega so takoj preselili na tisoče delavcev za povečanje podzemnih skladišč in postavitev proizvodnih montažnih dvoran ter železniških povezav iz podzemlja na ranžirno postajo v Nordhausnu. Potem ko so angleški bombniki v noči s 17. na 18. avgust 1943 močno poškodovali raketna izstrelišča in proizvodne dvorane brezžično vodenih raket V2 na otoku Usedom v Baltskem morju, so montažne linije raket V2 na predlog ministra za oborožitev Alberta Speera preselili v podzemlje hribovja Unterharz severno od Nordhausna, kjer so že obstajala podzemna skladišča kemičnega orožja in bencina.

Taborišče Dora je 1. novembra 1944 postalo samostojno. Ena najhujših podružnic Dore je bilo taborišče Erlich, ki ga je vodila 4. esesovska gradbena brigada, ta je skrbelo, da so bile vse železniške in cestne povezave s taboriščem takoj po bombardiranjih popravljene. Oslabljene jetnike so po 1. januarju 1945 nameščali v posebno taborišče v mestu Nordhausen, v nekdanje letalske hale Boelke-Kaserne na Rothenburgstrasse. Angleški bombniki so 3. in 4. aprila 1945 tako rekoč uničili mesto Nordhausen, vendar tako, da so vse železniške in cestne povezave, ki so vodile iz KL Dora na ranžirno postajo v središču Nordhausna, ostale nedotaknjene. Angleški bombniki so pobili tudi več kot 1200 internirancev na »Appelplatzu« Boelke Kaserne.

Vsako leto se spominskih slovesnosti v Buchenwaldu in Dori udeležijo tudi predstavniki Taboriščnega odbora Buchenwald-Dora in Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja pri ZZB NOB Slovenije kot tudi predstavnik slovenskega veleposlaništva v Berlinu.

Mednarodni komite Buchenwald-Dora je ob letošnjem praznovanju sprejel posebno deklaracijo, s pismom pa se je oglasila tudi veteranska organizacija FIR. Oba opozarjata na razcvet nacifašizma v Evropi in prizadevanja nekaterih držav za rehabilitacijo vojnih zločincev in s tem za spreminjanje zgodovine. **Jani Alič, mag. Boris Nemec**

Zadnja fronta v Evropi

Srbija vsako leto 12. aprila v Adaševcih pri Šidu pripravi spominsko slovesnost v spomin na preživele in padle borcev na sremski fronti, zadnji fronti v Evropi med drugo svetovno vojno.

Nemci so se leta 1944 umikali iz Grčije, ker so zgubili boj z Elasom. Pri umiku skozi Jugoslavijo se je odprlo bojišče v Beogradu. Ko so Nemci izgubili bitko za Beograd, so se umaknili na Srem. Tam so se vkopali. Zgradili so sedem zaporednih položajev z rovi, bunkerji, žičnimi ovirami in minskimi polji med Donavo in Savo na območju Sremske Mitrovice in Šida. Oktobra leta 1944 so se začeli hudi boji na vsej fronti v dolžini 400 km od Karlobaga do Madžarske. Glavni boji so potekali prav na ravnini Srema ob Donavi, ko so zavezniki 12. aprila 1945 začeli preboj fronte. V bojih so sodelovale Jugoslovanska armada, Bolgarska brigada in Ruska 1. armada s 110.000 borci.

»Za preboj sremske fronte, ki se je začel ob 4.45, smo izvedeli dobrih pet ur pred akcijo. Začelo se je z močnim streljanjem artilerije s Fruške gore. Podpirali so nas tankisti in pa letalstvo. Že po 10 minutah sem bil v prvih nemških rovih. Ob 12. uri smo prišli v Lovas, nadaljevali čez Sotin in ob 19. uri prišli brez streljanja v Vukovar, kjer smo prespali. Naslednji dan smo napadli Vinkovce, od koder so Nemci z vlakom in tovornjaki odvažali orožje. V dveh dneh je bila fronta popolnoma prebita. V bojih je padlo 800 Nemcev, 200 smo jih zajeli, dobili pa smo tudi deset težkih topov, 65 minometov, 35 težkih mi-

Polaganje vencev v Spominskem kompleksu sremske fronte (dokumentacija Svobodne besede)

traljevov, sedem radijskih postaj in ogromno drugega vojaškega materiala i. Nemci so bežali proti Zagrebu, kamor so prispeli 8. maja 1945. Zadnja bitka je bila pri Vrbovcu pred Zagrebom. Po velikih izgubah so Nemci bežali do Koroške, kjer so jih prevzeli Angleži,« je povedal Izidor Čebren iz Nove Gorice, prekomorec in partizan v 1. proletarski diviziji, 13. proletarski brigadi Radeta Končarja.

Moj oče, Jožef Komel iz Kromberka, prekomorec in borec 423. letalskega jurišnega polka v Rumi, se je vse življenje spominjal težkih razmer na letališču, hudega mraza in prijatelja, soborca, ruskega vojaka Mihela Ponomarjeva, s katerim sta skupaj delala na letališču v Rumi, si skupaj delila hrano in ponoči v jarkih tudi odejo. »Brez svojega ruskega prijatelja ne bi preživel,« je večkrat pripovedoval. 10. marca 1945 so z letali zapustili Rumo in pristali v Gospodincih, 25. marca pa prileteli v Bački Brestovac, kjer sta se s prijateljem poslovila.

Majda Nemec

19. aprila 1945 je bilo osvobojeno taborišče Ravensbrück

Tako kot v številnih drugih nemških taboriščih so tudi koncentracijskem taborišču Ravensbrück letos načrtovali slovesnost ob 75. obletnici osvoboditve taborišča in 75. obletnici konca druge svetovne vojne. Pandemija koronavirusne bolezni in ukrepi za preprečevanje širjenja bolezni so onemogočili, da bi se 19. aprila v nekdanjem taborišču na severu Nemčije v katerem

»Odločitev je priče časa močno užalostila, saj so si želele še zadnjič v življenju obiskati kraj trpljenja in se udeležiti spominskih slovesnosti. Skupaj z Zvezo slovenskih žena iz Celovca smo pripravljali skupno udeležbo, tako da se bi lahko interniranke, Slovenke z obeh strani meje, skupaj spominjale in obujale svojo junaško in domoljubno mladost, tovarišstvo, solidarnost

Pred petimi leti se je obletnice osvoboditve udeležilo osem preživelih internirank. Lea Hedžet je takrat med drugim zapisala: »Ker sem v Ravensbrück potovala z manjšo skupino Primork, sem se lahko pogloblje seznanila z njimi in njihovimi vtisi po prireditvi. Mara Miklavič iz Kobarida, Marta Peljhan Polonca iz Ajdovščine, ki zdaj živi v Kopru, in Tržačanka Rozalija Cunder Sonja, zdaj iz Ljubljane, so tri taboriščnice, ki so ves čas bivanja v Ravensbrücku preživele skupaj, celo posteljo so si morale deliti na ozkem in trdem pogradu. Vse tri so bile aktivistke Osvobodilne fronte in kot ilegalke so nosile ponarejene dokumente, zato so nekatere v Ravensbrücku zapisane z lažnimi imeni.« Po obisku taborišča so bili seveda njihovi vtisi zelo močni. 90-letna Mara Miklavič je menila, da je treba govoriti o tej temni preteklosti, čeprav boli. 92-letno Marto Peljhan - Polonco, ki je v Ravensbrück prišla januarja 1945 iz Trsta kot Edda Giustini, je najbolj razveselilo dejstvo, da se je proslave udeležilo izjemno veliko mladih. Najmlajša primorska interniranka, ki se je udeležila slovesnosti v Ravensbrücku pred petimi leti, je bila Elza Mavrič Kumer, ki so jo 16-letno iz goriškega zapora prepeljali najprej v Auschwitz, od tam pa poslali v Ravensbrück, kjer je dočakala konec vojne. Njena pot domov se je začela prav 27. aprila 1945.

Matjaž Špat, Lea Hedžet

Udeleženci slovesnosti v Ravensbrücku leta 2015. Med njimi je bila tudi takratna veleposlanica RS v Berlinu, Marta Kos Marko.

je bilo med letoma 1939 in 1945 zaprtih 130.000 žensk, med njimi 2230 Slovenk, znova zbrali preživele, njihovi potomci in prijatelji. Organizatorji so prireditve odpovedali in preložili na prihodnje leto.

in trpljenje in svojim najbližjim približale to ponosno dediščino v spomin in opomin, da se te grozote nikoli več ne ponovijo,« nam je povedal predsednik taboriščnega odbora Ravensbrück Matjaž Špat.

V SLIKI IN BESEDI

Dravograd:

Dravograsko društvo ZB za vrednote NOB je zadovoljno s sodelovanjem svojega članstva v minulemu letu. Od 240 članov se jih je večina zvrstila na prireditvah, spominskih slovesnostih in srečanjih. Nekatere osrednje spominske slovesnosti, kot sta spominska slovesnost ob 6. aprilu, dnevu upora, in majska slovesnost ob grobišču ruskih ujetnikov v Črnečah, pripravlja Društvo ZB v sodelovanju z občino Dravograd. Slovesnosti ob spomenikih in spominskih ploščah pa pripravljajo krajevne organizacije ZB za vrednotenje NOB.

Pohvalno je sodelovanje osnovnih šol, pa tudi pevskih zborov ter godb na pihala in pihalnega orkestra, ki se za priložnostne programe na teh spominskih slovesnostih vselej odgovorno pripravijo. Sicer pa so člani dravogradskega društva ZB stalno prisotni tudi na pomembnejših dogodkih, povezanih z narodnoosvobodilnim bojem ali domoljubjem v koroški regiji in širše: na Poljani pri Prevaljah ob spomeniku zadnjim bojem v drugi svetovni vojni, na Primožu na Pohorju, kjer je bila ustanovljena Zidanškova brigada, na Sveti Neži (na sliki) ob spominu na sedem talcev, na Komelju (avstrijska Koroška) ob spominu na padle partizane Domnove čete, na Strojni pri Trotovem križu na tromeji koroških občin ob spominu na padle borce Koroškega odreda in na prvoborca Jožeta Novaka - Jagra.

Društvo pa poskrbi tudi za družabni del društvenega življenja. Jesensko nabiranje kostaža v Makolah, družabno srečanje v bližini domačega kraja, krajši skupni pohodi z družabnim zaključkom vse to spada že v železni program Društva ZB za vrednote NOB Dravograd. Bogato dejavnost v letu 2019 je društvo opisalo v glasilu Utrip in dodalo izbrane fotografije.

Vlado Mrzel

Duplek:

Tajnica Zveze borcev NOB Duplek Darja Rojko sodeluje v štabu civilne zaščite in šiva maske pri Rdečem križu Duplek.

Idrija, Cerklje:

Zveza borcev za vrednote NOB Idrija - Cerklje je zaradi trenutnih razmer pohod in spominsko slovesnost, ki sta bili načrtovani 2. marca 2020 na Poreznu in v Jesenici, prestavila za nedoločen čas. Delegacija je obiskala obe spominski obeležji, položila vence in prižgala sveče. Tako pohod kot proslava bodo pripravili v poletnih mesecih.

Danica Markič

Šentjanž:

Krajevna organizacija ZB Šentjanž je 13. februarja pripravila pohod in slovesnost v spomin na 75. obletnico poboja dveh kurirjev, Adolfa Černeca - Pika in Emila Strnada - Berača na TV5 v Jatni, medtem ko se je Janez Tovornik - Janez takrat rešil.

Pričakovali smo zimski dan, doživeli pa prelep dan za druženje in tovarštvo.
Vanda Gorenjc, KO ZB Šentjanž

Kranj:

Združenje borcev za vrednote NOB Kranj je načrtovalo več spominskih slovesnost, vendar smo jih odpovedali zaradi koronavirusa.

»TU SMO TRIJE, V NAŠI ZEMLJI PA NEBROJ, KI SO ŠLI ZA VERO V ZMAGO V BOJ. ŽIVLJENJE ŽRTVOVALI KORBAR MILENA - IRENA, JEZA MAKS - DROH, LOMBAR IVAN - JOŠT 18. 3. 1944«

To je napis na spomeniku padlim pri Šorlijevem mlinu ob Cesti na Rupo. Namesto spominske slovesnosti, ki bi morala biti 20. marca, sta delegaciji KS in KO ZB NOB Vodovodni stolp ločeno k spomeniku položili venca.

V vojašnici Petra Petriča je doprsni kip narodnega heroja Staneta Žagarja. Vsako leto h kipu položimo venec in se s kratkim kulturnim programom

spomnimo narodnega heroja. Mestna občina Kranj je k doprsnemu kipu položila venec.

28. marca je bila pri spomeniku na razpotju pod vasjo Planica načrtovana slovesnost v spomin na štirinajst borcev prve Selške čete Cankarjevega bataljona in narodnega heroja Staneta Žagarja. Spominsko obeležje je posvečeno hudi bitki, ki jo je 27. marca 1942 bila Selška četa Cankarjevega bataljona. Domačin iz Crngroba je Nemcem izdal, kje se zadržujejo partizani. Policisti in gestapovci so navsezgodaj obkolili četo. Partizani so boj sprejeli, in ko so se prebili iz obroča, so ugotovili, da je od 32 borcev, kolikor jih je četa štela, padlo 15 borcev, tudi član glavnega poveljstva partizanskih čet Slovenije za Gorenjsko, Stane Žagar.

V spomin na ta spopad in padle borce smo se jih spomnili s polaganjem vencev, enominutnim molkom in recitacijo Franca Ankersta »Peterokraka rdeča zvezda«. Vence so ločeno položili Mestna občina Kranj, KS Žabnica, ZB NOB Kranj in KO Bitnje in Žabnica.

Božo Janež

Most na Soči:

Pred letom dni smo člani krajevnega odbora Zveze borcev za vrednote NOB Most na Soči obnovili in uredili grobnico in spomenik padlim borcem NOB iz našega kraja.

Vsakega 1. novembra pa skupaj z veterani vojne za Slovenijo in člani policijskega veteranskega društva Sever severne Primorske, pododbor Tolmin, in krajanji Mosta na Soči ter z osnovno šolo na Mostu na Soči, ki nosi ime pa narodnem heroju Dušanu Munihu - Darku, pripravimo komemoracijo.

Tudi lani smo se ob dnevu mrtvih zbrali pred osnovno šolo in pripravili spominsko slovesnost s kulturnim programom, v katerem so nastopili recitatorji iz osnovne šole. Zatem smo v sprevedu krenilina krajevno pokopališče, kjer je bila pri spomeniku padlim borcem NOB komemoracija z nastopom pevskega zbora, govorom in blagoslovom župnika.

Egon Devetak, predsednik KO ZB Most na Soči

Ljubljana:

Vodja kabineta predsednika republike dr. Alja Brglez je v imenu predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja na grob nekdanjega predsednika republike dr. Janeza Drnovška 22. februarja, pred obletnico njegove smrti, položila cvet. Alja Brglez je bila vodja kabineta dr. Drnovška v času, ko je bil predsednik vlade.

Predsednik republike je upošteval željo družine pokojnega, da obletnica smrti nekdanjega predsednika republike dr. Drnovška zaznamuje na način, ki bi bil za prostor in okolje manj obremenjujoč, ter tudi tako izkaže spoštovanje do njegovih življenjskih prepričanj. Zato se je letos spominu na predsednika Drnovška namesto z vencem poklonil s cvetom vrtnice, ki položena na grob izpričuje večno spominjanje.

Vir: UPRS, foto: Daniel Novaković/STA

Strunjan:

V piranskem združenju za vrednote narodnoosvobodilnega boja smo se 19. marca s polaganjem cvetja poklonili prvim otroškim žrtvam fašizma na evropskih tleh, in to pri spomeniku padlim v Strunjanu, kjer je bil natanko pred 99 leti storjen zločin.

19. marec 1921 bo nam, ki živimo na tem območju, ostal v večnem spominu. Prav je, da se spominjamo tega zločina vsako leto vse do takrat, ko bo italijanska država priznala genocid in iztrebljanje vsega, kar ni bilo naklonjeno fašizmu in dučejju.

Ta nikoli pozabljeni krvavi zločin nad otroki je zagrešila fašistična drhal, ko je tistega lepega popoldneva prekinila otroško igro ob progii. Iz vlaka, ki je peljal proti Trstu, so namreč fašisti streljali na nedolžne otroke. Ti niso poznali nasilja, le igrali so se hoteli pod murvo, ki jim je dajala senco in sladke sadeže.

Iz objestnosti so fašisti tako vzeli nedolžno življenje Renatu Brajku in Domenicu Bartoleju, ki sta smrtno ranjena z rafalom iz brzostrelke enega od krvi željnih fašistov nemočno obležala mrtva na travi poleg proge, le nekaj metrov stran od današnjega spomenika. Renatov brat Mario je dobil sedem strelcev in za čuda preživel, še pet otrok pa je bilo ranjenih in trije so ostali invalidi za vse življenje. Nekaterim otrokom je uspelo zbežati in so se skrili za veliko murvo v bližini, kar je verjetno nekaterim rešilo življenje.

Žal za ta zverinski poboj otrok in ranjenih v tej tragediji do zdaj še nihče ni odgovarjal, nihče se ni opravičil, nihče ni dal odškodnine materi Dome-

nica Bartoleja, kajti dogodek naj bi bil le »nesrečno naključje«. Tako je namreč zapisalo ministrstvo za finance Kraljevine Italije v svoji obrazilni 15. marca 1928 materi Maddaleni Bartole ob izgubi njenega otroka. Zločin ni bil nikoli raziskan, čeprav se je vedelo, da je posadki na vlaku poveljeval Benvenuto. Imeni Renato Brajko in Domenico Bartole sta s krvjo vklesana v ta pomnik, ki se dviga v nebo in mora ostati na tem mestu za vse večne čase, da se bodo vsi, ki obiščejo ta prelepi slovenski obmorski kraj, spominjali in si zapomnili, da so tukaj zaradi skrajnih ideologij fašizma in pozneje nacizma veliko prezgodaj usahnila mlada človeška življenja.

Bogdan Mali

Visoko:

V veliki dvorani Doma krajanov Krajevne skupnosti Visoko je 18. januarja v soorganizaciji Krajevne organizacije borcev za vrednote NOB Visoko, KUD Valentina Kokalja Visoko in KS Visoko - Milje potekala že osma revija pevskih zborov z območja občin Šenčur, Preddvor, Naklo in Mestne občine Kranj z naslovom Večer partizanskih in domoljubnih pesmi »Zapoj zdaj, srce

partizansko«. To je tradicionalna prireditev v nizu dogodkov ob prazniku Krajevne skupnosti Visoko - Milje v spomin na 16. september 1941, ko je v nekdanjem Zormanovem mlinu potekal ustanovni sestanek Osvobodilne fronte za Visoko in Luže. Leta 2017 je bila na pobudo borčevske organizacije Visoko poleg spominskega obeležja postavljena še obvestilna tabla, ki obiskovalcu ponuja celovito informacijo o zgodovinskem pomenu tega spominskega obeležja.

Povezovalke programa Andreja Zorman, Slavica Bučan in Sonja Zupančič so v uvodu prisotnim opisale pomen in namen revije. Nagovor je imel novoizvoljeni predsednik Krajevne organizacije ZB Visoko, mag. Rajko Bakovnik. Poudaril je, da je v današnjem času partizanska pesem potrebna zaradi izjemne literarne, kulturne in umetniške vrednosti ter velike priljubljenosti pri vseh generacijah Slovencev, zaradi njenega nastanka med narodnoosvobodilnim bojem za obstanek slovenskega jezika, kulture in naroda. Ne nazadnje je pesem v zasužnjevi Evropi postala umetniški fenomen in navdih za upor proti nacifašizmu ter dih za svobodo, pogum, domoljubje in tovarštvo.

V popolnoma zasedeni veliki dvorani Doma krajanov Visoko je nato z repertoarjem, ki je vseboval partizanske in domoljubne pesmi, nastopilo devet zborov z več kot sto pevci iz Kranja, Milj, Preddvora, Nakla, Dupelj, Šenčurja in Stražišča.

Ob koncu so vodjem pevskih zborov podelili spominske diplome, na katerih je grafika akademskega slikarja Jožeta Trobca, ki predstavlja skupino partizanov na nočnem pohodu skozi gozd. Druženje pred slovesom je izzvenelo s spontanimi petjem partizanskih in domoljubnih pesmi, pri čemer so se spletele tudi nove prijateljske vezi.

Damjan Renko, foto: Alojz Smolej

Zgornja Bistrica:

Krajevna organizacija borcev za vrednote NOB Zgornja Bistrica povezuje dobrih sto članic in članov ter se uvršča med dejavnejše organizacije v Združenju borcev za vrednote NOB Slovenska Bistrica. V začetku marca

so se njeni člani sešli na letnem zboru in se spomnili tudi mednarodnega dneva žena. Zapisati velja, da so na tem sestanku sprejeli v Zvezo borcev 16 novih članic in članov. Delovno srečanje so začeli s kulturnim programom, v katerem so nastopili mlade recitatorke Zala Pokeržnik, Mija in Maja Tramšek ter harmonikar Aljaž Gril.

Zbrane je nagovoril Vladimir Jelen, predsednik krajevne organizacije ZB. V svojem nagovoru je izrazil nezadovoljstvo nad odločitvijo vrhovnega sodišča, ki preureja zgodovinsko vlogo generala Leona Rupnika v drugi svetovni vojni na Slovenskem, in nad dogajanjem v družbi, ki povečujejo socialno razslojevanje med državljani. V nadaljevanju se je pohvalil prizadevanja vseh, ki se zavzemajo za ohranjanje vrednot partizanstva in se udeležujejo

Recitatorki Mija in Maja Tramšek sta se predstavili s Kajuhovo pesmijo Materi padlega partizana.

spominskih prireditve, na katerih se poklonimo žrtvam fašistov in nacistov v letih 1941–1945.

V nadaljevanju sestanka so zbrani potrdili poročilo o delu v minulemu letu in sprejeli načrt za leto 2020. Navadno se udeležujejo spominskih slovesnosti v občinah Makole, Poljčane, Oplotnica, Vojnik, Lovrenc na Pohorju, Prevalje, Bistrica ob Sotli, Dražgoše, načrtovali pa so tudi udeležbo na osrednji prireditvi ob 75. obletnici osvoboditve Slovenije. Njihova dejavnost sega tudi čez slovenske meje. Tako so prisotni na prireditvi v spomin na padle borce prvega Pohorskega bataljona na graškem pokopališču, sodelujejo pa tudi v Zvezo koroških partizanov na prireditvi v Železni Kapli in s spominskim društvom Peršman. V imenu teh dveh organizacij je njihov zbor pozdravila prof. dr. Mirjam Zwitter Šlemic in predstavila njihove izkušnje in prizadevanja, kako umestiti teme narodnega upora proti okupatorjem v današnje učne programe.

Črnomelj:

O Beli krajini je slišati, da je bila zibelka partizanstva. V številnih zapisih je zaslediti, da je bilo taborišče prvih partizanov v Beli krajini na Milklerjih. Člani Zveze borcev Črnomelj smo po daljšem iskanju našli navedeni kraj, obnovili taborišče in postavili novo obeležje. Ker je šlo za skrito mesto, ga je tudi zdaj težko najti, zato smo uredili usmerjevalne table.

V februarju smo v okviru praznovanja občinskega praznika pripravili prvi spominski pohod na skriti kraj prvih belokranjskih partizanov. Pohoda se je udeležilo veliko naših članov in nekaj občanov. Skupaj se nas je zbralo 41 pohodnikov. Pohod bo postal tradicionalen, saj se je na tem mestu rodilo partizanstvo v Beli krajini.

Marjan Kastelic, ZB Črnomelj

Boršt:

V Borštu, vasi v občini Dolina pri Trstu, je 15. februarja potekala spominska slovesnost ob 75. obletnici napada na bunker.

Fašisti in nacisti so bunker napadli 10. januarja 1945. V tem napadu so padli trije mladi in pogumni slovenski fantje partizani, četrtega pa je sovražnik istega dne ujel in pozneje umoril v Rižarni. Med padlimi je bil tudi mostarski rojak Dušan Munih - Darko, po katerem se imenuje osnovna šola na Mostu na Soči.

Slovesnost sta pripravila slovensko kulturno društvo Slovenec Boršt - Zabražec in sekcija VZPI - ANPI Boršt - Zabražec v sodelovanju z ZB za vrednote NOB občin Bovec, Kobarid, Tolmin.

V kulturnem programu so nastopili pevci slovenskega kulturnega društva in recitatorki mostarske šole, osrednji govornik pa je bil predsednik krajevne organizacije ZB Most na Soči Egon Devetak. Ob tej priložnosti sta predstavnik naša krajevne organizacije ZB, predsednik Egon Devetak in podpredsednik Senad Biščanin, slovenskemu kulturnemu društvu Slovenec iz Boršta podelila priznanje s plaketo za ohranjanje zgodovinskega spomina na naš narodnoosvobodilni boj.

Na slovesnosti smo bili poleg organizatorjev in domačinov tudi predstavniki domoljubnih organizacij naše občine in pripadniki našega društva Sever, podžupanja občine Tolmin Maša Klavara, predstavniki Osnovne šole Most na Soči in seveda svojci padlih partizanov.

Konec prireditve je zaznamovala naša primorska himna Vstajenje Primorske, ki smo jo zapeli vsi prisotni.

Kira Taljat Biščanin

ZLOČINI OKUPATORJEV – Napad na telefonsko centralo

Zaradi izdaje padli trije partizani

V zahodnem delu naše domovine se med Sočo in Idrijo razprostira hrbitišče Kanalskega Kolovrata. Z vrha se proti mejni reki Idriji spuščajo strme grape, ki so sem ter tja posejane z manjšimi zaselki in vasmami Podravne, Močila, Greben, Kostanjevica, Melinki, Strmec, Šeberjak, Lovišče, Markiči, Bajti, Želinje, Ukanje, Mišček in pod Korado Žarščina. Te vasi so med narodnoosvobodilnim bojem dajale partizanom varno zatočišče, saj so odmaknjene od glavnih poti.

V začetku leta je minilo 75 let od napada in poboja treh partizanov, ki so delali v partizanski telefonski centrali v bližini domačije Devinar v zaselku Žarščina. Vas je med vojno veliko dala za osvobodilni boj. Čeprav je bilo tam malo prebivalcev, so se partizani počutili varne in so bili dobrodošli pri vsaki hiši. Telefonska centrala v bližini je vzdrževala povezavo med sedežem Zapravnoprimorskega okrožja v zaselku Podpozni v Brdih s poveljstvom Kobariškega vojnega področja, njegovimi enotami in drugimi poveljstvi, ki so delovala na desnem bregu Soče in v Benečiji.

Kaj se je zgodilo, da so bili ti partizani napadeni? O tem sta pripovedovala Franc Jerončiča iz Melinkov, pisatelj, zbiratelj, rezbar in natančen poznavalec zgodovine teh krajev, in Marija Devinar, poročena Gabrielčič, ki danes živi v Kanalu. Prišlo je do izdaje in posledično napada in uboja. Dan pred napadom je sin Antona Jerončiča (roj. 1887) iz Kostanjevice na Kolovratu prinesel v vas Žarščina nekaj hrane (salama, sir) za partizane z namenom, da ugotovi, kje se zadržujejo. Za sinom je prišel tudi njegov oče, in ko sta ugotovila, kje so partizani, sta se vrnila domov. Za partizane so za večerjo

Natančnega datum napada in uboja partizanov ni mogoče ugotoviti. Rok Uršič v svoji knjigi Čas človečnosti piše, da je bilo to 14. januarja 1945, medtem se Marija Devinar spominja, da naj bi se napad zgodil 7. februarja 1945.

Vojko Hobič pri obnavljanju napisa na spominski plošči

Plošča pred obnovo

na domačiji pripravili golaž in polento, vendar so se raje lotili suhe hrane. Dva sta bila vedno prisotna pri centrali, dva pa sta pripravljala hrano v hiši, kadar niso jedli, kar so skuhalo na domačiji. Ker je bila zima, so se partizani radi grelj ob štedilniku. Marija je povedala, da so se zelo bali, da bi prišli Nemci in jih presenetili med kuhanjem. Ko sta se izdajalca vrnila v Kostanjevico, je Anton odšel v Kanal in Nemcem izdal mesto centrale. Enota X MAS je ponoči prišla v bližino centrale in jo ob štirih zjutraj napadla. Ubila je telefoniste Jožefa Mužino, Dragotina Peršolja in Izidorja Rusjana. Četrtega partizana, ki je bil še mladoleten, so odpeljali v Gorico. Vojaki so preiskali tudi hišo Devinarjevih in dobili še nedotaknjene jedi, kar je rešilo družino, da jih niso odpeljali. Kot je povedal Franc Jerončič, so se iz-

dajalci dobro zavedali dejanja. Tudi po vojni so delovali proti narodnoosvobodilnemu boju. Tako so zažgali velika slavaloka v Ligo in Kostanjevici, ki so ju domačini postavili v času, ko je šlo za mejo, v podporo priključitve k Jugoslaviji. Družina je kmalu zatem zapustila domovino in emigrirala v Argentino.

Ko je Rok Uršič, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Bovec, Kobarid, Tolmin, obiskal Žarščino, je ugotovil, da je spominska plošča tako zanemarjena, da je napis neberljiv. Sklenila sva, da ploščo obnoviva. Očistila sva jo, obnovila črke in ploščo zgladila. Tako je danes spet viden napis, ki spominja na tragični dogodek v Žarščini na območju novogoriške borčevske organizacije.

Vojko Hobič, foto: Rok Uršič

SPOMINI – Drobna knjižica iz leta 1946

Tako je bilo trpljenje

Ko sem v šolskem letu 1945-1946 obiskoval tretji razred slovenske in še vedno v partizanskem duhu delujoče osnovne šole Solkanu, takrat v coni A Juljska krajine, nam je učiteljica Anica Kancler (pozneje poročena Hojak) med učno uro naročila, naj za domačo nalogo napišemo prosti spis ali pa narišemo risbo o kakem našem doživetju, spominu na minulo vojno.

To gradivo naj bi izšlo v nekem zborniku. Spomnim se, da sem nekaj napisal, a sem od danes povsem pozabil vsebino tega besedila. Zapomnil pa sem si, da nisem bil med pisci spominov (med njimi so bile tudi pesmi), ki jih je urednik, pisatelj in sežanski rojak Jože Pahor (1888–1964), takrat referent za šolstvo pri Pokrajinskem NOO za Slovensko primorje in Trst, zbral v knjižici z naslovom Tako je bilo trpljenje in podnaslovom Doživljaji mladine v Sloven-

skem primorju in Trstu (1946). Drobni zbornik je izdala in založila Gregorčičeva založba v Trstu, obsega 115 strani, na njegovem ovitku je objavljena tematiki ustrezna risba učenke Olge Glažer iz Juršč. Uvod v knjižico je prispeval urednik, napisal ga je v Trstu maja 1946. V njem je sporočal namen tega zbornika, saj so tudi otroški zapiski »dokaz vere v vstajenje ... Volja delovnega ljudstva, da samo odloča o svoji usodi, živi v mladini, pa naj raste ta v Istri, na Krasu, ob Soči, Vipavi ali v gorah, zato smo nepremagljivi, neodvisni gospodarji svojih bodočih dni.« Knjižica je bila prispevek k veliki družbenopolitični slovenski in jugoslovanski akciji tistih dni, imenovani »boj za meje«. Prispevki 160 sodelujočih, v pretežni meri osnovnošolcev, v manjši meri srednješolcev, so v knjižici razporejeni po zemljepisnih vidi-

kih (Kras, Vipavska, Soška dolina, Tolminska in Trst).

Poleg izjemne sporočilne vrednosti zapisov, nastalih pred skoraj sedemdesetimi leti, nas danes more zanimati tudi istovetnost njihovih piscev. Tako iskanje in naštevaje zagotovo ni lahka naloga. Skoraj gotovostjo pa lahko zapišemo, da so bili med pisci spominov tudi poznejši publicisti Lida Turk, Danilo Bratina in gimnazijka Rada Jelinčič ter glasbenik Miloš Pahor, med javnimi delavci pa Egon Francetič, Andrej Franetič, Vladimir Krpan in Alojz Zega. Očitno je bil Pahorjev zbornik predhodnik mnogo bolj poznane izdaje »Še pomnite tovariši? Spomini slovenske mladine na čas osvobodilne borbe« (Ljubljana, 1948) urednika Josipa Ribičiča. Po obeh izdajah še vedno pogosto in radovoljno listam.

Branko Marušič

IMELI SMO LJUDI

Alojz Dolničar
1924–2020

V 96. letu se je za vedno poslovil Alojz Dolničar, nosilec partizanske spomenice 1941, upokojeni polkovnik, partizan v Dolomiti, eden zadnjih še živčih udeležencev pohoda 14. divizije na Štajersko in dolgoletni predsednik Odbora skupnosti borcev 14. divizije.

Rodil se je 6. junija leta 1924 očetu krojaču in mami gospodinjici v številni družini v Šujici pri Ljubljani. Odraščal je v času velike gospodarske krize, ko očetova delavnica ni zadoščala za preživetje. Že kot otrok je delal pri velikem kmetu v rojstni vasi, nato pa se je šel učiti za peka k mojstru Legiši v Ljubljano.

Prihod italijanske okupacijske vojske je spremljal ob Tržaški cesti, po kateri so se v Ljubljano premikale dolge kolone vojakov. Sam je pogosto povedal, da se je tedaj počutil zelo prizadetega in ponižanega. Starejša brata Vladimir in Ivan sta se takoj vključila v delo Osvobodilne fronte na viškem terenu, kmalu jima je sledil še Lojze. Že v letu 1941 so ga Italijani dvakrat aretirali, po tretji napovedani raciji v začetku leta 1942 pa je za starejšima bratoma tudi sam odšel v partizane. Na Ključu se je pridružil Dolomitskemu bataljonu, ki je kmalu prerasel v odred. Lojzeto so zaupali kurirske naloge in postal je vsakodnevna zveza dolomitskih partizanov z Ljubljano.

Marca leta 1943 so Italijani ob pomoči številnih belogardističnih posadk iz Horjula, z Vrhnike, iz Dobrove in Polhovega Gradca v Dolomiti izvedli veliko ofenzivo. Takrat je v boju v Belški grapi izgubil življenje njegov brat Vladimir - Rudi. Borci Dolomitskega odreda pa so se po ofenzivi premaknili na Krim, kjer je bil Lojze vključen v Tomšičevo brigado. Ta je skupaj s Šerčerjevo in Bračičevo konec leta 1943 sestavljala 14. divizijo, ki je januarja 1944 krenila iz Suhorja preko Hrvaške na znameniti pohod v Slovenijo. Lojze Dolničar je bil udeleženec tega pohoda. Zmago nad nacizmom je maja 1945 dočkal na slovensko-koroški meji v Avstriji. S 14. divizijo je bil takoj ob koncu vojne premeščen v Banat v Srbijo. Leta 1946 je odšel v oficirsko tehnično šolo v Čupriji, šolanje je nadaljeval v Zagrebu in se po petih letih vrnil v Slovenijo, kjer je postal pomočnik načelnika avtopolka v Slovenski Bistrici. Službena pot ga je vodila še na Reko. Z ženo Nado sta si nato dom ustvarila v Ljubljani, v zakonu se jima je rodil sin. Po ženini smrti si je Lojze novi dom ustvaril v Šmarju pri Jelšah, in dokler mu je zdravje dopuščalo, se je redno udeleževal prireditvev ob obletnici pohoda 14. divizije na Štajersko.

Jožica Hribar

Zdravko
Ivan Cotič
1931–2020

Bil je 6. februar, miren zimski dan, ko smo se na koprskem pokopališču poslovili od tovariša Zdravka Cotiča, dobrega prijatelja, tovariša in spoštovanega krajana Ankarana.

»Gojite ljubezen do domovine in jo vedno branite! Ne dovolite, da vas nestrpneži omajajo, temveč bodite trdni in uporni!« S temi besedami nas je Zdravko Cotič zadnjič slavnostno nagovoril na spominski slovesnosti ob dnevu spomina na mrtve v Ankaranu.

Zdravko se je rodil v zavedni slovenski družini v Renčah, materi Angeli in očetu Ivanu, zidarskemu delavcu. V družini s šestimi brati in sestrami je občutil vse gorje fašizma in revščine. Oče je med prvimi odšel v partizane in posledice je občutila vsa družina. Težko nam je danes razumeti, kako se lahko mlad fant odloči za tako tvegane in nevarne poti partizanskega kurirja in svoje naloge vestno opravi, a fantiček Zdravko se je tako odločil. Že v osnovni šoli v domači vasi je doživljal ponižanje in žalitve in občutil fašistične metode poitalijančevanja. Šolanje je nadaljeval na gimnaziji v Gorici, seveda v italijanskem jeziku.

Prišel je čas obnove domovine po končani vojni. Zdravko je bil med prvimi generacijami brigadirjev. Na brigadirsko delo je bil izredno ponosen. Nikoli se v tistih najtežjih časih ni izmikal delu in odločitvam kakor tudi ne pozneje v vlogi vodilnega na svojih delovnih mestih. Bil je ustanovitelj Kluba brigadirjev slovenske Istre in vse do zadnjega je sodeloval v vodstvu kluba.

Prvo zaposlitev je Zdravko Cotič dobil v gradbenem podjetju v Volčji Dragi. Z ženo Romano sta si ustvarila družino, rodili so se jim sinova Zdenko in Igor ter hči Beti. Družnica se je preselila na obalo in Zdravko se je zaposlil kot finančnik v Istrabenzu, nato pa je postal vodja računovodstva v zdravilišču Debeli rtič. Pozneje se je kot direktor zaposlil v gostinskem podjetju Galeb v Kopru. Po številnih selitvah je družina pristala v Ankaranu. Leta 1976 mu je umrla žena. Pozneje se je poročil z Milko in njenega sina Marka sprejel za svojega.

Pri 65 letih je Zdravko Cotič doživel srčni infarkt. Z discipliniranim življenjem in pohodništvom se je dobro pozdravil in že je sledil nov udarec, saj mu je umrl sin Igor. Z ženo Milko sta postala strastna planinca in uspelo jima je prehoditi Slovensko planinsko pot.

Zdravko Cotič je bil družbenopolitično dejaven. Skrbel je za razvoj kraja, vrsto let je bil član turističnega društva, dve mandatni obdobji je predsedoval svetu Krajevne

skupnosti Ankaran. Posebno ljubezen je gojil do morja. Pogrešali ga bodo tudi v Zvezi slovenskih častnikov. Organizaciji ZB Ankaran je predsedoval dve mandatni obdobji, bil je tudi njen častni član.

Darinka Vovk

Dr. Dušan Biber
1926–2020

Slovenski zgodovinar, partizan, somišljenik Zveze borcev Dušan Biber se je rodil na dan, ki je pozneje postal dan mladosti, praznik mladine Jugoslavije. »Pri kom drugem morebiti to dejstvo ne bi bilo pomembno, a za Dušana Bibra je bilo,« so na žalni seji poudarili njegovi kolegi z Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, kjer je bil dolga leta zaposlen kot raziskovalec, znanstveni svetnik.

Dušan Biber je namreč vse življenje ohranil nekatere svoje lastnosti iz mladosti. Njegova mladost pa je dolgo zorela, saj je dočkal doma 94 let. Iz prvega življenjskega obdobja je v pozna leta prinesel nekatere vrline, kot so brezpogojni idealizem, iskanje resnice, prepričevanje življenja in njegovega smisla, a tudi – dokaj kontraktorno – nekakšna naivnost. Druge lastnosti, lastnosti odraslosti, je Dušan Biber tako kot drugi pripadniki njegove generacije razvil hitro, prehitro še pred drugo svetovno vojno in potem še v preizkušnjah vojne vihre. Bil je skojevec, ki je drzno in predrzno lepil listke z besedilom »Živela OF« na hrbe vojakov pred zgradbo ljubljanskega sodišča.

Kot mladega fanta so ga odpeljali v taborišče Gonars. Po vrnitvi se je ta tedaj komaj šestnajstletni fantič z bratom kar z vlakom odpeljal v partizane na osvobojeno ozemlje. S svojim značilnim humorjem je poudaril, da je vožnja potekala v prvem

razredu, saj ne na postaji ne na vlaku ni bilo nikogar, ki bi od njega in brata zahteval vozovnico.

Po prihodu v partizane so ga želeli dodeliti v sanitetne vrste, a se mu je zdelo, da to ni zanj, da ne bi vedel, kako z ranjenci. Tudi puška mu ni bila blizu in nazadnje je na srečo pristal v agitropu kot vojni dopisnik. Dopisništvo je bilo pozneje odločilno tudi za njegovo poklicno delo, saj je pri dvaindvajsetih letih zahvaljujoč izkušnjam s pisanjem, analitičnemu duhu, klasični izobrazbi in znanju več jezikov, pa tudi poznavanju političnega stanja postal urednik zunanje-politične redakcije dnevnika Ljudska pravica.

Njegova vera v socializem in komunizem je bila kritična, kakor se za vero ne spodobi, a nikakor ni bila kritična do te mere, da bi jo opustil in morebiti vzljudil turbulentni kapitalizem. »Ko smo odhajali na volišče, smo se izrekli za osamo-

svojitve, nismo pa se izrekli za kapitalizem,« mi je še nedavno dejal. Kdor se bori za nekaj, tudi ve, kaj to je; od prepričan, ki se ne oblikujejo čez noč, težko odstopi in predvsem ne želi odstopiti. Tudi Dušan Biber ni odstopil od svojih pogumnih in svobodnjaških načel, tako kot vsi pravi borci ni hotel in ne bi znal. Snežko, ki je devet let nežno, a tudi odločno in premišljeno skrbel za njo, je nazadnje ob polni zavesti zaprosil: »Ugasnite, prosim, kisik, smrt prihaja!« S smrtjo se je spoprjel tako kot poprej z življenjem – iz oči v oči. »Jutri gremo v napad, glej, kako globoko je nebo!« bi morala še pristaviti, če bi to še zmožel.

(celoten članek lahko preberete na spletni strani Svobodne besede)
dr. Dušana Findeisen

Emil Leon Sekne
1939–2019

Le dober mesec po njegovem 80. rojstnem dnevu smo se konec maja lani na šenčurskem pokopališču za vedno poslovili od prijatelja, vsestranskega kulturnega in družbenega delavca ter dolgoletnega predsednika Krajevne organizacije ZB za vrednote NOB Visoko, Emila Leona Sekneta. Vse življenje je bil izjemno družbenopolitično angažir-

ran. Že ko se je po končani srednji šoli vpisal na strojno fakulteto v Ljubljani, se je takoj znašel med organizatorji mladinskih pohodov po poteh slavnih partizanskih brigad. Kot odlični harmonikar je bil pobudnik in soorganizator številnih partizanskih mitingov. Bil je tudi odlični pevec, zato ni bilo naključje, da je bil že davnega leta 1967 med ustanovnimi člani mešanega pevskega zbora pri domačem kulturnem društvu – »Kulturnem društvu Valentin Kokalj Visoko«. Prepeval je tudi v drugih zborih v Kranju in okolici. Tudi v Berlinu, kjer je kot predstavnik Iskre preživel nekaj službenih let, se je pridružil tamkajšnjim pevcem, najprej v nemškem pevskem zboru, po padcu zidu pa v slovenskem kulturnem društvu. Njegov največji projekt v zadnjem desetletju življenja pa so bili jesenski koncerti partizanskih in domoljubnih pesmi na domačem Visokem, na katerih niso sodelovali le pevski zbori iz bližnje okolice, temveč tudi dva zbora iz zamejstva v Italiji in Avstriji.

Zelo rad je imel tudi šport. Bil je učitelj smučanja in z organizacijo smučarskih učiteljev je mnogim mladim utrl prve korake v varne slalomske zavoje in druge nujno potrebne smučarske spretnosti. Bil je tudi med pobudniki in priveditelji vsakoletnih sejmov rabljene zimske opreme, ki so potekali v kletnih prostorih Mercatorjevega parkirišča na Primskovem. Emilova

posebna ljubezen pa so bile gore. Še pred službovanjem v Nemčiji ni bilo nedelje, da se ne bi bil odpravil na enega naših vršacev v Karavankah ali Julijcih. Tudi nas, nevešče hribolazce, je nemalokrat popeljal na kakšno turo, ne preveč težko, kajti dobro je vedel, koliko kdo zmore.

Kot predsednik planinskega društva Iskra si je Emil zelo prizadeval, da bi iskraško društvo dobilo koncesijo za postavitev planinskega doma na Sv. Jakobu nad Preddvorom, kar mu je tudi uspelo. Zato pa je bilo razočaranje toliko večje, ko je zaradi naše nesmiselne politike vračanja lastnine nekdanjim lastnikom, tudi tistim, ki niso nikoli bili državljani Slovenije, planinsko društvo Iskra izgubilo lastništvo kočice na Sv. Jakobu. To dejstvo je Emila močno potrlo. V tem času pa se je začela v njem razraščati tudi kruta bolezen, ki mu je preprečila vsa nadaljnja prizadevanja in ga nazadnje veliko prezgodaj dokončno zlomila.

Ivan Gros,
KO ZB za vrednote NOB Visoko

Alojz Štenta
1923–2020

Za vedno se je od nas poslovil naš tovariš, nekdanji partizan, Alojz Štenta iz Prad pri Kopru. Rodil se je leta 1923 v notranjski vasiči Žerovnica. Kot otrok je tudi on sanjal, da bi postal pilot. Že zgodaj se je vključil v domače društvo kmečkih fantov in deklet, nato pa v odporiško gibanje.

Partizanom se je pridružil ob napadu na Grahovo in s še nekaj sovaščani je bil v okoliških gozdovih. Pridružili so se Loški brigadi (pozneje je bila 13. SNOUB Mirka Bračiča). Odšel je na Primorsko, kjer je nekaj časa deloval kot kurir. Kmalu se je vrnil v Loško brigado in sodeloval v napadu na Kočevje, Velike Lašče, pri rušenju Štampetovega mosta, bitki na Padežu ...

Spomladi leta 1944 se mu je prav med partizani ponudila možnost, da uresniči svoje otroške sanje in odpotuje daleč v Sovjetsko zvezo v pilotsko šolo. Iz Metlike je krenilo 85 borcev. Na poti do Bosanskega Petrovca so v spopadih, prečkanjih vod, komunikacij ... izgubili veliko tovarišev, tako da jih je na cilj prispelo le 27. Odleteti bi morali s Kupreškega polja, vendar ker je bil Alojz v drugi skupini, zaradi

sedme ofenzive niso uspeli odleteti. Dodeli so jih Krajiškimi brigadam in v spopadu z nacisti pri Travniku je bil ranjen v roko in je izgubil tri prste. Pilot mora imeti vse, za pravega partizanskega borca pa je pomembno predvsem srce. To je Alojz dokazal tudi v bitki za Drvar maja 1944, kjer se je celo srečal s tovarišem Titom. V Bosni je ostal

do konca vojne, pa še nekaj čez, tako da so se doma že bali, da je padel že v bitki za Kočevje. Ko pa so se razmere uredile, so vendarle dobili njegovo razveseljujoče pismo. Domov je prišel šele naslednje leto, ko se je tudi demobiliziral.

Kmalu ga je življenjska pot zanesla na Primorsko, kjer sta z ženo poučevala na Krasu in vzgojila veliko rodov mladih fantov in deklet. Kljub izgubljenim prstom pa so se Alojzu otroške sanje vendarle uresničile, ne sicer kot pilotu reaktivnih letal, ampak kot ljubitelju jadralnega letalstva.

Po upokojitvi sta se z ženo preselila v Prade, kjer se je Alojz vključil v delo krajevne organizacije ZB Bertoki. Opravljal je vrsto del in nalog ter pripravljaj razna srečanja. Med njimi naj omenimo praznovanje 4. julija na Serminu, za katero je bil med pobudniki. To je postalo tradicionalno in se je razširilo na celotno koprsko združenje. Kljub visoki starosti je pomagal pri organizaciji tudi zadnje prireditve ob lanskem praznovanju.

Združenje borcev Koper

Jože Kos 1927–2020

Svojci, prijatelji, nekdanji sodelavci, znanci in sosedeje ter člani Združenja borcev za vrednote NOB in Društva upokojencev Gornja Radgona smo se v spremstvu petih praporščakov in pihalnega kvarteta slovenske policije 19. februarja 2020 na pokopališču v Gornji Radgoni poslovili od Jožeta Kosa. Umril je le tri dni po 93. rojstnem dnevu. Bil je borec v drugi svetovni vojni, nekdanji dolgoletni miličnik in komandir ljudske milice in aktivist na številnih področjih.

Jože je bil prvorojenec v delavsko-trgovski družini. Rodil se je 10. februarja 1927 na Tišini v Prekmurju. Starši so povili še šest otrok. Do leta 1941 je obiskoval osnovno šolo v domačem kraju. Ob madžarski okupaciji je bil doma in je pomagal staršem v trgovini. 21. aprila 1941 se je odzval pozivu in bil mobiliziran v prekmursko četo. 12. maja 1945 je odšel v Mursko Soboto, kjer se je osnovala narodna zaščita, pozneje narodna milica. Ljudski milici je ostal zvest vse do upokojitve 31. decembra 1977. Miličnik je bil po več krajih Prlekije in Slovenskih goric. Od leta 1953 je

bil 21 let pomočnik oziroma namestnik komandirja na Postaji milice v Gornja Radgona, julija 1974 pa je bil imenovan za komandirja.

V času službovanja je uspešno končal srednjo ekonomsko šolo.

Jože je imel status veterana druge svetovne vojne. Deloval je v združenju rezervnih vojaških starešin, strelski družini in pri radgonskih gasilcih

ter v Klubu upokojenih delavcev MNZ Maksa Perca v Murski Soboti. Dve leti je bil član izvršnega sveta takratne občine Gornja Radgona, kar sedem mandatov (do leta 2010) pa član Sveta za preventivo in vzgojo v cestnem prometu. Dve mandati obdobji, od leta 1983 do 1991, je bil predsednik Društva upokojencev Gornja Radgona, leta 2010 pa so ga razglasili za svojega častnega člana.

Avgusta 2018 ga je močno prizadela izguba življenjske sopotnice Sidonije. Bil je oče dveh sinov, dedek treh vnukinj in vnuka ter pradedek pravnukinje in pravnuka.

Od marca 1999 je bil Jože Kos predsednik KO Združenja borcev za vrednote NOB Gornja Radgona, vmes pa je bil en mandat tudi predsednik Območnega združenja ZB. Za delovanje v borčevski organizaciji je leta 2008 prejel zlato plaketo Zveze ZB NOB Slovenije. Prejel je tudi vrsto državnih odlikovanj v nekdanji skupni državi.

Ena njegovih zadnjih zapisanih želja je bila, da bi bil govornik na njegovem slovesu dolgoletni prijatelj in sodelavec v različnih društvih ter organizacijah, upokojeni dolgoletni ravnatelj Osnovne šole Gornja Radgona Dušan Zagorc. To željo sem mu tudi izpolnil.

Dušan Zagorc, KO ZB za vrednote NOB Gornja Radgona

Francka Galičič 1930–2020

V Škofji Loki smo se februarja poslovili od tovarišice Francke Galičič. Rodila se je 25. marca 1930 in otroška leta preživljala na Trebiji v Poljanski dolini. Leta 1943 je bila kot mlado dekle sprejeta v mladinsko organizacijo in sodelovala je v narodnoosvobodilnem boju na domačem ozemlju.

V njeni domači vasi je prišlo do izdaje. Okupatorji so prišli aretirat družino, domačijo pa so požgali. Francka je pravočasno zbežala in si skoraj po čudežu rešila mlado življenje. Leta 1947 je bila vpoklicana v delovno brigado na progi Šamac-Sarajevo v Bosni. Francka se je izobrazila za finance in računovodske posle. Kot računovodkinja je bila zaposlena v Kmetijski zadrugi Škofja Loka. Od leta 1948 je bila članica ZB za vrednote NOB Škofja Loka, in ker je delala na računovodskem področju, je te zadeve prevzela tudi v krajevni in občinski organizaciji ZB za vrednote NOB Škofja Loka. Od leta 1999 je več mandatov uspešno vodila Krajevno organizacijo Škofja Loka mesto, tajnica občinske organizacije pa je bila še do nedavnega. Francka je bila ves čas nepogrešljiv vezni člen pri sodelovanju in povezovanju krajevnih združenj v občini. Zaradi dolgoletnega zavzetega dela, poznavanja članstva in zadev so se člani obračali nanjo in pri njej tudi našli ustrezne rešitve. Leta 2007 je prejela srebrno plaketo ZB za vrednote NOB Slovenije.

Franc Franko, predsednik KO Škofja Loka mesto

**Marija Mervič
1922–2020**

Zaradi koronavirusne epidemije se 14. marca nismo mogli dostojno

posloviti od Marije Mervič z Mosta na Soči, žene, ki je vse življenje prevečkrat dajala, premalokrat pa prejela.

Očetova družina Winkler je izhajala z Bavarskega in je živela v vasi Nemci pri Trnovem nad Novo Gorico, kjer se je Marija rodila in preživljala mladostna leta. V družini so se rodili štirje otroci, ki so se po končanem šolanju vključili v poslovno življenje očeta in matere. Oče je imel v Solkanu žago, mati pa gostilno v domači vasi. Marija se je šolala pri uršulinkah v Gorici, potem pa je obiskovala trgovsko akademijo. Bila je delavna dekle. Že leta 1938 je pridobila vozniški izpit in se z avtom znamke balila vozila v Trst zaradi poslovnih zadev. Družina je bila zelo zavedna in oče je bil zaradi protifašističnega delovanja večkrat zaprt. V domači gostilni se je kljub prepovedi pogosto razlegala slovenska pesem, zbirali so se narodnjaki in se povezovali s somišljeniki v Gorici in na Vipavskem. Ko se je fašistični pritisk povečeval, je Marija to občutila kot omejevanje osebnega življenja, zato je sodelovala v protestih proti oblasti, tudi pred goriškimi zapori, ko so fašisti zaprli in potem zastrupili primorskega skladatelja in zborovodjo Lojzeta Bratuža.

Med NOB se je vključila v odporniško gibanje in pred kapitulacijo Italije delovala kot ilegalka, po kapitulaciji pa tako aktivno zavzemala za organizacijo OF in pomoč partizanom, da je pred prihodom Nemcev na nasvet Lada Ambrožiča - Novljana vstopila kot partizanka v Kosovelovo brigado. Zaradi poznavanja terena so jo najprej določili za kurirko, potem pa je bila članica gospodarske komisije za Primorsko in Benečijo. Ko so okupatorske sile v drugi polovici marca in začetku aprila 1945 hotele streti partizane 9. korpusa, je kot

borka sodelovala v bojih pri Čepovanu in obeh Trebušah.

Po vojni je vodila podjetje Prerad na železniški postaji Most na Soči, ki je skrbelo za nabavo in omejeno razpečevanje živil na Tolminskem. Podjetje se je širilo in se pozneje preimenovalo v Grosista. V njem je ostala do upokojitve.

Že med šolanjem v Gorici je spoznala svojega bodočega moža Danila Merviča z Mosta na Soči. Združili so ju enaki nazorji in pripadnost slovenstvu. Njegova družina je odločno stopila na stran Osvobodilne fronte, zato ga je italijanska oblast poslala v battaglione speciale, njegovega očeta pa so po izdajstvu domačega župnika Kraglja Nemci deportirali v Dachau, od koder se ni vrnil.

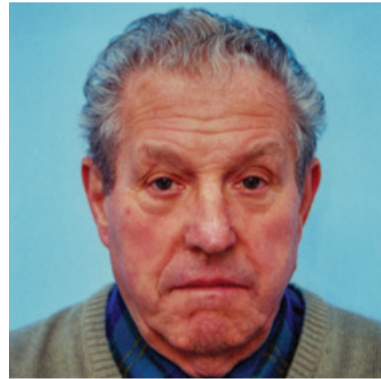
Po poroki leta 1948 je mož kmetoval, Marija je pomagala po svojih močeh in rodila dva otroka. Globoko verna ni prenesla maševanja duhovnika, ki je med vojno izdajal domačine, in je odšla iz cerkve.

Bila je prejemnica medalje za hrabrost, medalje zasluge za narod, reda dela in drugih priznanj. Zadnja leta je z grenkobo spremljala zapostavljanje, ki ga doživlja spomin na narodnoosvobodilni boj in njegove žrtve.

Nasta Leban

Ciril Mozetič 1924–2020

Na sončen zimski dan, 30. januarja, smo se zbrali na pokopališču v Opatjem Selu na Krasu, da na zadnjo pot pospremimo partizana, našega tovariša Cirila. Ciril Mozetič se je rodil 9. februarja 1924 v Renčah na Vinišču, v številni družini z osmimi otroki. Že kot otrok je v osnovni šoli občutil vso krutost fašističnega režima, ki je prepovedal slovensko besedo. Po končani osnovni šoli je odšel v Labin, kjer se je izučil za zidarja. Do leta 1942 je z očetom delal v Gorici.

Druga svetovna vojna se je razvijala in mladi Ciril je vedel, katera je prava pot. Z vrstniki je zbiral orožje in hrano za partizane. Bili so izdani in Italijani so jih zaprli, najprej v Renčah in Šempetru, nato v Krminu in Rimu. Po razpadu Italije je pristal v zaporu v Trstu, od koder so ga izpustili 10. septembra 1943. Takoj se je pridružil partizanom. Vključil se je v 1. goriško brigado v Gabrovici na Krasu, pozneje v Kosovelovo brigado in nazadnje v obveščevalni center IX. korpusa. Po končani vojni je ostal v vojski do septembra 1946. V partizanih je spoznal Maro, s katero se je leta 1947 poročil. Rodila sta se jima dva sinova, Zmago in Bojan. Leta 1967 so se preselili v novozgrajeno hišo v Šempetru pri Gorici. Skoraj vso delovno dobo je bil zvest podjetju SGP Gorica, najprej kot zidar, nato kot upravnik doma za delavce. Še celo desetletje po upokojitvi je upravljaj počitniški dom v Savudriji. Zadnje leto svojega življenja je Ciril na svojo željo preživel v Domu starejših občanov na Gradišču nad Prvačino.

Kakšen je bil Ciril kot partizan, delavec pri obnovi porušene domovine in kako je bil družbeno aktiven, nam povedo njegove medalje in priznanja. Med drugim je prejel tudi srebrno plaketo ZZB Slovenije. Po upokojitvi se je vključil v Zvezo borcev Šempeter pri Gorici in bil njen predsednik dvanajst let, nato pa bil imenovan za častnega predsednika.

Ciril nam bo ostal v spominu kot pokončen in pošten tovariš. Bil je ponosen, da je bil partizan. Vedno je bil dobre volje in zelo strpen v odnosih z vsemi ljudmi, tudi drugače mislečimi. Dokler mu je zdravje dopuščalo, je prihajal na plac v Šempetru pri Gorici in se družil s prijatelji. Radi smo bili v njegovi družbi. Bil je dober mož, oče, nono in pranono ter življenjski učitelj.

Dragica Mavrič

PESEM

Moj atek

*Komaj 18 let je imel,
ko se je moral od mlajšega brata,
očeta in ljubeče matere posloviti
in na soško fronto
pred sovražnikove krogle oditi.*

*Po prihodu na fronto so strelne jarke
skopali,
v katerih so noč in dan
na blatnih in mokrih tleh
lačni in premaženi smrt pričakovali.*

*Če se kateri je v jarku vzravnal,
ga sovražnikova krogla je v glavo zadela,
da kri po stenah rova brizgala je,
utrip srca pa počasi ustavil se je.*

*Domači so z velikim upanjem v srcu
iz dneva v dan s fronte ali ujetništva počasi
pričakovali,
da izvedeli bi,
ali njihov dragi še živi.*

*Mnogo hudih bojev blizu bistro Soče je
bilo,
zato je po spopadih nešteto krvavečih
trupel ležalo,
katere sovražnik po rečnem bregu je kar v
reko skotalil
in čisto vodo v krvavo spremenil.*

*Preživeli vojaki so se večkrat
po končanem spopadu
kar pod truplo skrili
in si tako življenje rešili.*

*Mnogi vojaki so tifus imeli,
zato množično umirali so,
le tisti, ki v bolnico odpeljani so bili,
morda so preživeli.*

*Tudi moj atek je tifus dobil
in na srečo se v bolnici znašel,
ker strašno ga je žežalo, pijačo je prosil,
vendar niti kapljice vode ni dobil.*

*Ponoči, ko drugi so spali,
se z ležišča spustil je na tla,
počasi po starih se do mize priplazil,
na kateri je steklenica bila.*

*Dvignil je roko, pograbil steklenico,
z usmi zamašek odstranil,
tekočino počasi na jezik spustil,
je mislil, da voda je v njej.*

*Zjutraj, ko prišel zdravnik je,
atek na podu je spal,
žganje iz steklenice steklo je,
zato je v razlitem ležal.*

*Drugi dan visoka temperatura je padla,
boljše počutil se je,
zato govoril je vsem,
da močno žganje ozdravilo ga je.*

*Zaradi tifusa ateku izpadli vsi so lasje,
zato se s fronte plešast vrnil je.
po prihodu domov mamiko spoznal je,
ki mu tri sine in šest hčera povila je.*

*Jaz sem se sedma po vrsti rodila,
pa si bom letos že osemdeseto na hrbet
naložila.*

*Dragi atek, kot mladenič si se junaško
boril,
pozneje pa nam otrokom vedno dovolj
kruha zagotovil.*

*Hvala za vse, kar si nam dal,
spomin nate bo večno ostal!*

Slavica Pirc

JUBILEJ

90 let **Marije Jezernik**

22. februarja 2020 je svoj 90. rojstni dan praznovala Marija Jezernik, rojena Žnidar, iz Podkrajja, KS Ponikva.

Marija (Blažuhova Mici) je živela na manjši kmetiji, kjer je v službo hodil le mož. Obdelovala je zemljo in skrbela za otroke in družino. Delo jo je ohranjalo zdravo in zadovoljno.

Rodila se je v isti vasi, na Planinškovi domačiji v družini s sedmimi otroki. Osnovno šolo je obiskovala v domačem Šentilju. Preživela je vojna leta in se po vojni poročila z

Janezom Jezernikom. Zgradila sta si nov dom blizu rojstne hiše. Rodila je pet otrok, sinove Cirila, Zvonka in Milana ter hčeri Ivico in Ireno.

Vsi razen Zvonka so še živi in imajo družine. Tako ima Marija deset vnukov in trinajst pravnukov. Ob praznovanju so ji uredili prekrasen album spominov in pripravili lepo praznovanje v Domu krajanov v Šentilju, kjer se je zbralo okoli 50 sorodnikov.

Marija je z možem praznovala zlato poroko, pred sedemnajstimi leti pa ji je mož umrl.

Zdaj živi pri najmlajši hčeri, Ireni Strehar, v Osrekah v Veliki Pirešici. Zelo je srečna, da hči in zet ljubeče skrbita zanjo. Marija je še čila in zdrava in gre rada na krajši sprehod okoli hiše. Najbolj vesela pa je, ko jo obiščejo vnuki in pravnuki, ki ji osmišljajo jesen življenja.

Vesela je obiskov. Z bistrimi in nekoliko hudomušnimi pogovori rada nasmeje zbrano družbo. Marijo so ob 90. obletnici obiskali tudi člani KO ZB za vrednote NOB Ponikva pri Žalcu, saj je vsa leta njihova članica.

NOVE KNJIGE

Titovi stražarji

Kot smo v časopisu Svobodna beseda že poročali, je mladi zgodovinar **Dragan Veselinović** zbral in uredil gradivo, ki bo izšlo v treh knjigah z naslovom **Titovi stražarji** – Zaščitna enota Tita in Vrhovnega štaba partizanske vojske.

Enota je na svoji bojni poti pogosto sodelovala v bojih, ki so bili včasih kratkotrajni in manj pomembni, kdaj pa dolgotrajni in težki. Znašla se je tudi v usodnih bitkah v bližini Tita in vrhovnega štaba. Njen morebitni poraz bi pomenil njuno ogrožitev ali uničenje in bi imel negativne posledice za celotno partizansko gibanje.

Recenzenta sta bila **dr. Božo Repe** in **dr. Martin Premk**. Dr. Repe o knjigi meni:

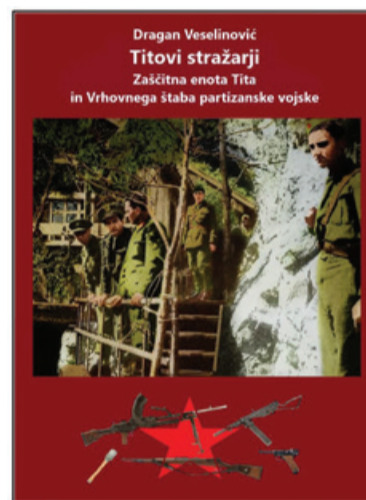
»Gre za živo napisan, berljiv prikaz dogajanja okrog Tita, kar zade-

va tako vojaške operacije kot politično dogajanje, odnose med partizani in četniki in v vodstvu partizanskega gibanja, avtor pa z dialogi posega tudi v osebne zgodbe in opisuje različne prigode z nekoč legendarnih pohodov vodstva narodnoosvobodilnega gibanja, danes pa na ozemlju nekdanje Jugoslavije pozabljenih ali minimiziranih, mnogokrat tudi zaničevanih. Trilogija je opremljena z bogatim ilustrativnim gradivom: slikami ljudi in krajev, vojaškimi topografskimi kartami z Vojnogeografskega inštituta v Beogradu in iz drugih virov, s preglednicami in tabelami, ki prikazujejo sestavo enot in druge podatke.«

Dr. Martin Premk pa dodaja: »Predvsem bogato slikovno gradivo, med katerim je veliko zanimivih in manj znanih slik, pomembno do-

polnjuje delo. Lahko le upamo, da bo naporno delo in ves trud pisca nagradilo veliko bralcev, ki bodo z zanimanjem posegli po knjigah. V današnjem času, ko se poskuša resnico o narodnoosvobodilnem boju jugoslovanskih narodov prevrednotiti oziroma kar izbrisati, so taka

dela več kot dobrodošla in vedno bolj potrebna. Brez njih naše preteklosti ni mogoče povezati s sedanjostjo, brez zgodovinske resnice o naši preteklosti ni mogoče graditi prihodnosti.«

Delo bo izšlo v samozaložbi, sredstva namerava avtor zbrati s

prednaročili, saj jih sam kot prekarec nima. Hkrati se avtor in lektorica honorarju v celoti odpovedujeta. Cena vseh treh knjig naj bi bila od 40 do 46 evrov, odvisno od naklade.

Več informacij na naslovu: vdrgan12@gmail.com.

IZPOSOJENI ČLANEK

Po Titu – Tito

Hvalili so ga in pljuvali, častili in preklinjali, oboževali in sovražili, včasih iz strahu, včasih zaradi inercije, ker to vsi počnejo, največkrat pa preračunljivo, oportuno. Kmalu bo že štirideset let, odkar ga ni, in po normalni logiki bi bil že čas za pozabo, on pa je vse bolj med nami in vse bolj vsestransko uporaben – Josip Broz Tito.

Še bolj paradoksalno je, da od spomina nanj politično ne živijo dobro tisti, ki se jim je JBT Stari ob vseh napakah zdel »kul« (cigare, ženske, viski ...), ampak tisti, ki mu najglasnejše očitajo najhujše zločine. Videti ga ne morejo, slišati o njem ne želijo, a za vse, tudi za globalno otoplejitev in slabe rezultate na PISI, krivijo njega. Na območju nekdanje Juge osebki, ki želijo uspeti v politiki s prodajanjem liberalne desne demokracije, gradijo svoj politični profil najprej na dokazovanju neznosnega trpljenja, ki so ga osebnostno doživljali v času Titove diktature in njegovih političnih dedičev.

Poslušamo, da imajo še danes travme, ker so jih starši silili h gledanju mitinga 25. maja ob predaji štafete ljubljensmu maršalu ali pa so morali množično stati ob cesti in mahati koloni vozil, v kateri sta se peljala Tito in vzhodnonemški diktator Walter Ulbricht, čeprav bi raje ostali v šoli in se učili matematiko; da so v srednji šoli imeli težave s sošolci, ker so zatrjevali, da je neuvrčenost čisti blef, na strojni fakulteti pa so komaj opravili izpit iz

predmeta Tehniška dokumentacija, ker niso bili člani ZK, zato so študij nadaljevali v tujini, čeprav se jim je gabala režimska, da ne rečemo Titova štipendija. Zato gredo zdaj v politiko, da se T(t)ito(isti) ne ponovi(jo).

Kdor se misli v Srbiji resno ukvarjati s politiko, se mora izkazati kot neusmiljen analitik in kritik Titove ere, ki je Srbiji prinesla vsaj toliko gorja kot NATO in Vatikan skupaj. Tito je med drugim ugonobil enega največjih Srbov, četniškega vojvodo Dražo Mihajloviča, Kosovarjem dal avtonomijo, prek Hrvata generala Tu mana ukazal, da državni prvak v žogobrcu ni bila srbska Crvena zvezda, ampak armadni Partizan.

Na Hrvaškem je bolje, da se ne poda v politični boj nekdo, ki vsaj dvakrat ne omeni Titove vloge pri preganjanju kardinala Stepinca, njegove perfidne vloge pri ustvarjanju umetne tvorbe BiH, v kateri je ostal cvet hrvaštva, Hercegovina, smrtonosne gonje v Nemčijo in Argentino pobeglih ustaških domoljubov ter njegove krivde, da na Hrvaškem nekaj tisoč Srbov še vedno uporablja cirilico.

Omenjanje Tita in poveljnih pobojev, njegovega krvosestva pri izčrpanju najbolj naprednega, slovenskega gospodarstva in zatiranja slovenske samobitnosti ter preganjanja liberalnih razumnikov je še štirideset let po njegovi smrti uporabno politično blago tudi v Sloveniji. Če ti zmanjka političnih idej

za naprej, kar se pogosto zgodi, se ozri v preteklost in plebs obvezno spomni na Titove zločine! Trditev, da bi bila Slovenija že zdavnaj najmanj Švica – za kar se je vsak sodobni demokratični politik boril že od drugega razreda OŠ – če ne bi bilo Tita, prinaša vsaj nekaj odstotkov glasov.

Ampak da bo Tito 40 let po svoji smrti povsod tam, kjer njegovo ime omenjajo z gnusom in grozo, se pri tem trikrat prekrizajo in vraževerno trikrat pljujejo, da bo odločno pripomogel k razvoju njemu sicer zoprnega kapitalizma in zaslužkarstva, pa meji na znanstveno fantastiko! Od Tita danes živi na stotine pisateljev »lahkih not«, ki bralstvu ponujajo intrigantne, za šankersko zgodovinarje pomembne teme: Titove najljubše jedi, Vse Titove ljubice, Tito – ruski ali ameriški vohun, Resnica o Titu, Laži o Titu, Tito fotograf, Tito lovec... Tito daje kruh stotinam zgodovinarjev: Tito in informbiro, Titovi zdravniki pripovedujejo, Tito in Goli otok, Tito od rojstva do groba, Churchill in Stalin o Titu, Vsa Titova potovanja ... in resnih raziskovalcev: Kaj

je Kardelj rekel Titu, Vpliv Jovanke na neuvrščeno gibanje, Žarko in Mišo – Titova sinova ... ter raziskovalnih novinarjev, ki mrzlično iščejo odgovor na izjemno pomembno vprašanje: kako je Tito v enem mesecu ležanja v UKC v Ljubljani pospravil – in kdo je plačal?! – kar 100 kilogramov svinjskega mesa, 90 kilogramov konzervirane šunke, 31 kilogramov baby beefa, 18 kilogramov budzole in več kot 15 kilogramov pršuta ter spil kar 100 litrov vina, 91 steklenic viskija, 20 steklenic ruma in 11 steklenic vodke – če pa je bil v komi? Pulitzerja vredna so novinarska raziskovanja: Skrivnost Titove noge, Ali je Tito umrl 4. maja ali 14. februarja, Ali je umrl tiho ali je dejal: »Čuvajte mi Jugoslavijo« ali: »Nasledi naj me pravi komunist, kot je Janša.«

Titov Modri vlak, ki bi ga nekoč nekateri najraje razstrelili, od nedavne na progi Beograd–(Titovo) Užice prevažajo na stotine turistov, ki dobro plačajo, da so kraljevsko postreženi zdaj v enem, zdaj v drugem salonu. Titova ladja Galeb bo privabljala na tisoče turistov, ko bo kmalu kot muzej privezana v reškem pristanišču. Beli dvor na Dedinju, Titovo rezidenco, ki so se je vsi z gnusom otepali, bodo obnovili in kot muzej ponudili na ogled turistom. Tržili ga bodo tako kot njegov grob, Brione, Vilo Bled, Karadordevo ...

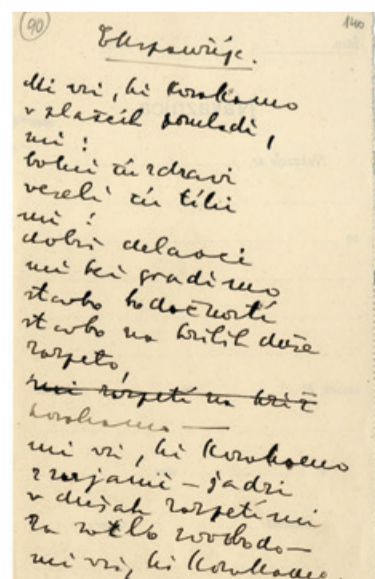
Pa saj ne moremo brez njega! **Zoran Senković – Dnevnik, Objektiv, 14. decembra 2019**

PESEM

Ekspanzije

Mi vsi, ki korakamo,
v plaščih pomladi,
mi:
bolni in zdravi,
veseli in tihi,
mi:
dobri delavci,
mi, ki gradimo
stavbo bodočnosti,
stavbo, na krilih duše
razpeto,
korakamo –
mi vsi, ki korakamo
z zarjami – jadrji,
v dušah razpetimi,
za svetlo svobodo –
mi vsi, ki korakamo.

Srečko Kosovel

KNJIGA - Ljubomir M. Marić

Iz mojega poveljevanja Koroškemu odredu

Aprila leta 1919 je slovensko vodstvo s pariške mirovne konference dobivalo slabe novice: kazalo je, da bo celotna Koroška pripadla nemški Avstriji. Zato je enote na Koroškem poslalo v napad. Avstrijske sile so ga odbile in začele protiofenzivo. Zasedle so Mežiško dolino in prodrle do Slovenj Gradca in Mute. Slovenska koroška fronta je razpadla, razgaljen je bil bok Maistrove štajerske fronte.

Vrhovna komanda je zato na Slove nsko poslala močne srbske enote in skupino višjih oficirjev, da reorganizirajo slovenske enote in z združenimi silami rešijo položaj na Koroškem. Med njimi je bil podpolkovnik Ljubomir Marić, ki je prevzel poveljstvo nad ostanki ljubljanskega, celjskega in planinskega polka, združenimi v Koroški odred Dravske divizije.

Marićevi spomini na zmagovito ofenzivo so zdaj izšli v slovenščini. Gre za temeljno delo, s katerim se po sklenjenosti in dokumentiranosti ne more primerjati nobeno drugo pričevanje o bojih za severno mejo. V njej so tudi arhivske fotografije in zemljevida operacij, ki bralcu še približajo napore in ovire, ki jih je moralo premagati vojaštvo. Okoliščine ofenzive je v spremni besedi razjasnil zgodovinar dr. Damijan Guštin.

Ker torej knjiga ne potrebuje komentarja in da komu ne pokvarim bralskega užitka, se bom posvetil »širši sliki«. Tako kot narodno-

svobodilni boj tudi boji za severno mejo sprožajo številne razlage, kar se bo letos pokazalo ob stoletnici koroškega plebiscita. Bralce Svobodne besede bi zato rad spomnil na tri običajno prezrte vidike.

Prvič, slovensko narodno gibanje ni bilo ozko slovensko, ampak južnoslovansko, kar se je izrazilo v majniški deklaraciji pa tudi v bojih za severno mejo. Maistru in drugim poveljnikom so se pridružili številni srbski ujetniki, ki so pomagali zasesti velik del narodnostnega ozemlja. Zadržal ga je lahko le združen nastop južnoslovanskih narodov. Dokaz za to sta tudi neuspeh slovenskega aprilskega napada in zmagovita združena majska ofenziva, ki jo je opisal Marić. (Po leg slovenskih in srbskih enot je v njej neposredno sodeloval tudi bataljon karlovškega polka, ki je sicer branil mariborski odsek in samo mesto.)

Drugič, boj za severno mejo ni bil boj proti nemškemu (avstrijskemu) narodu, ampak proti ostankom imperializma pod geslom »enotne in nedeljive Koroške«. Na narodnostno mešanem ozemlju je samoodločba vedno težavna, kar pa ne pomeni, da so bile naše enote agresor, kot beremo na avstrijskih spomenikih. (Navsezadnje je južno od Drave večina prebivalcev glasovala za SHS.) Avstrijske (in madžarske) težnje po ohranitvi dinastičnih meja so podpirale tudi nekatere vlesile, zlasti Italija. Tega vladajoči

Obseg: 200 strani

Oprema: črno-bele izvirne fotografije iz fototeke MNZS in tri priloge: razporeditev bojnih enot, razporeditev Koroškega odreda pred začetkom operacij, skica operacij (dva velika zemljevida)

Cena: 20 evrov

razredi na Slovenskem in v Srbiji niso upoštevali, sicer ne bi slepo zaupali mirovni konferenci. Maister je ukrepal neodvisno od »narodne vlade«, ki ga je celo ovirala. Tudi major Švabič, ki je s skupino nekdanjih srbskih ujetnikov zavrnil italijansko vojsko pri Vrhniku, je ravnal na svojo pest (in bil odpoklican). Ko so se ljubljanske in beograjske oblasti zavedele, je bilo prepozno: aprilski napad je propadel, zmagovita majska ofenziva pa ni preprečila plebiscita. (Kar pa ne zmanjšuje njenega pomena, saj takrat nihče ni vedel, kaj bo.)

S tem pridemo do tretje, socialne razsežnosti. Slovenski delavci in kmetje niso hoteli le narodnostnih pravic, ampak zlasti socialne (delavske pravice in agrarno reformo). Vladajoči razredi jim jih niso mogli dati, saj bi se morali odpovedati svojim privilegijem. Zato so za boje za severno mejo navdušili dokaj malo prostovoljcev (v primerjavi z narodnoosvobodilnim bojem ali kmečkimi upori). Prav tako niso mogli pritegniti koroškega prebivalstva, zlasti delavstva, ki je raje glasovalo za avstrijsko socialdemokratsko republiko kot za protisocialno SHS (aprila 1920 so žandarji na Zaloški cesti v Ljubljani streljali na stavkajoče delavce). Nihče namreč ni mogel vedeti, da bo prav Avstrija kmalu v krempljih klerofašizma in nacizma.

Marko Kržan

SPOROČILA

Literarni in likovni natečaj

Združenje borcev za vrednote NOB Novo mesto je razpisalo literarni in likovni natečaj ob 75. obletnici konca druge svetovne vojne. Literarne in likovne ustvarjalce vabijo, da razmišljajo o narodnoosvobodilnem boju kot tistem zgodovinskem dejanju, na katerem temelji tudi Republika Slovenija; o vrednotah narodnoosvobodilnega boja (svoboda, enakopravnost, socialna pravičnost, človekovo dostojanstvo, ljubezen do domovine in svojega jezika, samospoštovanje); o tem, ali je podoba sodobnega sveta takšna, za kakršno so se borili borci in borke; o tem, kakšen bi bil svet brez vojn. Informacije:

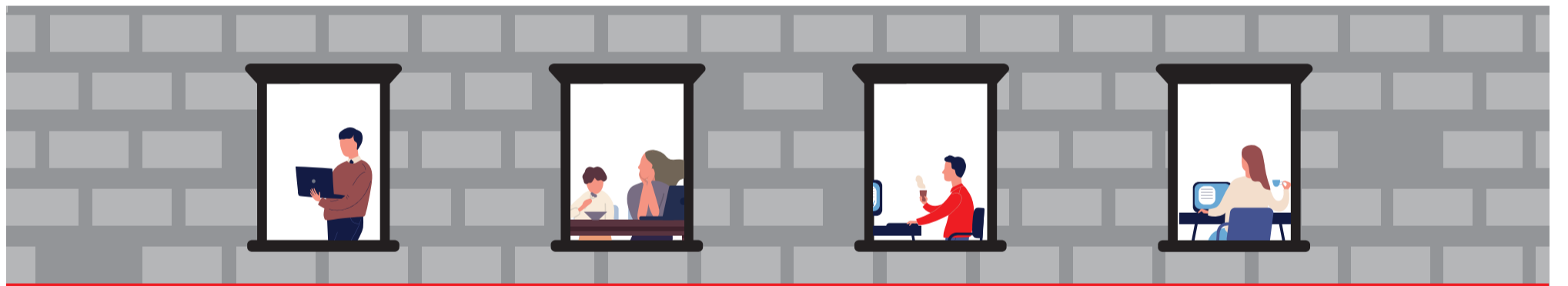
zdruzenje.zb.nm@gmail.com in vodja natečaja Jožica Jožef Beg, 040 519 046.

Petra Šinkovec,
tajnica ZZB NOB Novo mesto

SVOBODNA B E S E D A je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: mag. Blaž Kavčič (predsednik) dr. Maca Jogan, Metka Mencej, Mitja Meršol, dr. Cvetka Hedžet Tóth
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov: svobodna.beseda@gmail.com
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; **fax:** (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

#ostanidoma

V Zavarovalnici Triglav vam omogočamo, da vse, kar se da, uredite na daljavo – od doma.

Triglav Asistenca

- Mobilna aplikacija Triglav Asistenca
- 080 2864

Prijava škode

- www.triglav.si/skode
- 080 555 555

Avtomobilsko zavarovanje

- kontaktirajte zastopnika
- sklenite na triglav.si

Življenjska zavarovanja

- kontaktirajte zastopnika
- sklenite na triglav.si

Preverite zadnje aktualne informacije:

- vsebovedu.triglav.si
- info@triglav.si
- 080 555 555
- Zavarovalnica Triglav
- @TriglavGroup

Vse bo v redu.

triglav

www.triglav.si

